

EEDER

Edebi Eleştiri Dergisi

e-ISSN: 2602-4616

Mart 2023, Cilt 7, Sayı 1

Atf/Citation: Tarakçı, G. (2023). "Kişiler Düzleminde Çolak Salih'in Değişim Süreci". *Edebi Eleştiri Dergisi*. 7(1), s. 175-199.

Gülsüm TARAKÇI*

Kişiler Düzleminde Çolak Salih'in Değişim Süreci**

The Process of Change of Çolak Salih on The Level of Novel Characters

ÖZ

Küçük Ağa romanında norm karakter olarak karşımıza çıkan Çolak Salih, Buğra'nın Tercüman gazetesinde tefrika halinde kalan *Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor* romanının başkişisidir. En az İstanbullu Hoca kadar dikkat çekici bir karakter olan Çolak Salih, İstanbullu Hoca gibi değişim yaşar ve yeni bir karakter olarak yeniden doğar. Bu çalışmada, onun yaşadığı değişim sürecinin eksiksiz bir şekilde gözler önüne serilebilmesi için *Küçük Ağa*, *Küçük Ağa Ankara'da* ve *Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor* romanları bir bütün olarak değerlendirilecektir. Çolak Salih'in bir bedende yeni bir ruh olarak yeniden doğuşunu sağlayan en önemli unsur, roman kişileridir. Çalışmamızda onun değişim sürecine etki eden roman kişileri üzerinde durulacak ve bu kişilerin Çolak Salih'in değişimine nasıl ve ne yönde katkı sağladıkları belirtilecektir. Arketipsel sembolizm açısından da değerlendirilecek olan Çolak Salih'in değişim süreci, aynı zamanda Türk milletinin de diriliş hikâyesidir. Bu hikâye, Çolak Salih'in devlete ihanet eden Niko'dan intikamını almasına paralel olarak Sakarya Savaşı'nın kazanmasıyla sonuçlanır.

Anahtar Kelimeler: Çolak Salih, Küçük Ağa, değişim süreci, roman kişileri, arketip.

ABSTRACT

Çolak Salih, who appears as the norm character in *Küçük Ağa* novel, is the protagonist of *Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor*, who is serialized in Tercüman newspaper. Çolak Salih, who is at least as remarkable a character as the İstanbullu Hoca, experiences changes and is reborn as a new character like the İstanbullu Hoca. In this study, in order to fully reveal the process of change he went through, the novels *Küçük Ağa*, *Küçük Ağa Ankara'da* and *Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor* will be evaluated as a whole. The most important element that enables Çolak Salih to be reborn as a new soul in a body is the characters of the novel. In our study, we will focus on the novel characters who influenced his change process and it will be stated how these people contributed to the change of Çolak Salih. The change process of Çolak Salih, which will also be evaluated in terms of archetypal symbolism, is also the story of the resurrection of the Turkish nation. This story results in the victory of the Battle of Sakarya in parallel with Çolak Salih's revenge against Niko, who betrayed the state.

Keywords: Çolak Salih, Küçük Ağa, change process, novel characters, archetypes.

* Dr. Öğr. Üy., Amasya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, tggulsum@hotmail.com ORCID: 0000-0002-1150-981X.

** [Araştırma Makalesi], Geliş Tarihi: 12.01.2023 Kabul Tarihi: 02.03.2023 Yayın Tarihi: 25.03.2023 DOI: 10.31465/eeder.1233351

Giriş

'Her dem yeni dirlikte, bizden kim usanası'

(Yunus Emre)

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının önemli isimlerinden olan Tarık Buğra (1918-1994), değişim/dönüşüm/geçiş dönemi olarak adlandırabileceğimiz tarihî devirleri romanlarına konu olarak seçer. *Osmancık*'ta Selçuklu Devleti'nden Osmanlı Devleti'ne, *Küçük Ağa*'da Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne geçiş sürecini anlatır. Aynı şekilde, *Firavun İmanı*'nda kazanılan zafer sonrası Ankara'nın başkent olma sürecini, *Yağmur Beklerken*'de çok partili siyasî hayata geçişin ilk denemesi olan Serbest Cumhuriyet Fırkası olayını, *Dönemeçte* de çok partili hayata geçiş sürecini konu edinir. Denilebilir ki Buğra, Türk tarihinin, önemli dönemeçlerini romanlarına taşır ve o dönemleri kendi yorumuyla okura sunar.

Bir yazarın kendi yorumuyla sunduğu kurgu dünyası, onun niyeti doğrultusunda sayısız gerçeklik arasından yapacağı seçmelerin birleştirilmesiyle vücut bulur. Niyetini görünür kılabilmek için yazarın kurgu dünyasında bir araya getirdiği bütün unsurların, aslında tek bir işlevi vardır: Roman başkişisini bir bütün olarak ortaya koymak. W. J. Harvey, "roman başkişileri, romancının esas ürünleridir, romanın varoluş sebebidirler. Roman, onlara hayat vermek için yazılır." (1988: 182) der. İnsan ve insan tecrübesinin anlatıldığı romanlarda, roman başkişisinin yaşayacağı tecrübeler, diğer bir ifadeyle değişim/bireyleşim sürecinde vereceği mücadeleler, bütün kurgu unsurlarının ahenkli bir bütünlük oluşturmasıyla okurun nazarında inandırıcılık vasfını kazanabilir. Hangi tür kurgu olursa olsun (aşk, polisiye, intikam, serüven), bütün kurmaca metinlerde anlatılan gerçeklik tek bir cümleyle özetlenebilir: "Biri, bir yerde, bir zaman dilimi içinde, birileriyle mücadele ederek bir şeye ulaşmaya çalışmaktadır." (Tökel, 2002: 128) Öyleyse belli bir zaman ve mekânda cereyan eden olaylar, bu biri'nin, yani roman başkişisinin yaşayacağı macerayı/değişim sürecini görünür kılmakla vazifelidir. Bir romanda, okura sunulan dünyayı temelde üç kelimeye indirgenip açıklanabilir: arayan, aranan ve engel. Arayan, roman başkişisidir. Aranan, roman başkişisinin varmak istediği nihaî hedef/amaçtır. Engel ise, roman başkişisinin hedefe ulaşma yolunda karşılaşacağı zorluklarla dolu macerasıdır. Bu macera, bir çatışmayla başlayan, kendi dışındaki gerçekleri idrak etmesiyle değişim/bireyleşim sürecine giren ve bu sancılı sürecin sonunda kazanacağı fikrî olgunlukla hedeflediği amaca ulaşmaya çalışan roman başkişisinin kendini fiili olarak gerçekleştirmesi sürecinin bütünüdür. Bu sürecin sonunda o, ruh ve beden olarak da bütünleşmiş olacaktır. Roman başkişisinin karşılaşacağı engeller, kendi dışındaki gerçeklikler olabileceği gibi kendi gerçeklikleri de olabilir. Böylece iç dünyasında yaşayacağı çalkantılarla arayışını sürdüren ve kazandığı yeni deneyimlerle bir "diriliş (epiphany) ve aydınlanış" (Harvey, 1988: 190) yaşayacak olan roman başkişisi, bu "ferdî bir tecrübe sonunda eriş(eceği) olgunluk seviyesi" (Kantarcıoğlu, 1988: 23) ile kendini gerçekleştirmiş olur. Kendini gerçekleştirme, bir anlamda roman başkişisinin aynı bedende farklı bir karakter olarak yeniden doğuşudur.

Jung, yeniden doğuşun beş farklı şekilde gerçekleştiğini söyler.¹ Bizim burada ifade ettiğimiz yeniden doğuş ise, onun renevatio/rebirth olarak adlandırdığı ve kişinin "bireysel yaşam süreci

¹ Bunlardan ilki, metempsychosis olarak adlandırdığı ruh göçüdür ki, ölümden sonra ruhun bir başka bedende hayat bulması anlamındadır. Ancak bu tür yeniden doğuşta yeni bir bedene giren ruhun eski kişiliğini koruyup korumadığı belli değildir. İkinci yeniden doğuş şekli, reenkarnasyon olarak adlandırdığı ölümden sonra ruhun yaşayan bir bedende eski hayatını sürdürmeye devam etmesidir. Üçüncüsü, resurrection olarak adlandırdığı ölümden sonra

içinde yeniden doğma(sı)” (Jung, 2017: 48) şeklinde tanımladığı türdür. Tarık Buğra'nın da “ikinci doğum” (1995: 197) olarak nitelendirdiği bu yeniden doğuş, Mehmet Kaplan'ın ifadesiyle, “İnsanın yaşadığı hayat içinde yeniden doğmasıdır. Burada bahis konusu olan, ferdin aslı hüviyetini muhafaza ederek ruhunu tazelemesi, gençleşmesi, kuvvet kazanmasıdır.” (1976: 520).

Jung, insan ruhunu bilinç ve bilinçdışı olmak üzere iki kısma ayırır ve bilinci, “Bilinçli olmak, içinde bulunduğu ilişkileri nedeniyle dış dünyayı algılamak ve onu tanımak” (2001: 71) olarak açıklar. Bilincin, dış dünyayı duyumsama, düşünce, sezgi ve duygularla algılayabildiğini söyleyen Jung, bu dört işlevin benliğin bilinç kısmını oluşturduğunu ve bunların aynı zamanda bilinçdışında da görev yaptıklarını belirtir. Bilinç eşliğinin altında yer alan kısım ise onun “karanlıklar dünyası” (Jung, 2001: 84) olarak nitelendirdiği bilinçdışı kısımdır. Jung, bilinçdışını da, kişisel bilinçaltı ve kolektif bilinçaltı olmak üzere ikiye ayırır. Her insana göre farklılıklar gösterecek olan kişisel bilinçaltı, anıların, arzuların, unutulduğunu sandığımız algıların, bastırılmış duyguların sebep olduğu komplekslerin ve kişisel tecrübelerimizin depolandığı bölümdür. Kolektif bilinçaltı ise, “insan ırkının tümüne aittir. (..) yüzyıllar boyunca mitlerde somutlaşmış birbirine benzer görüntülerden oluşan psişik bir katman. (..) Bütün insanlarda ortak bir katmandır bu (..) kişisel deneyimlerin ürünü değildir. Bizde doğuştan bulunur. Beden yapımız gibi ruhsal yapımız da, milyonlarca yıllık soygelişimsel izler taşır. Zamanı bilinemeyecek kadar eski bir tür yapıda doğar gibiyiz; binlerce yıllık oluşumlar yer alır bu yapının temelinde.” (Jung, 2001: 221)

Kolektif bilinçaltının kişisel bilinçleri de çepeçevre sardığını söyleyen Jung, bütün insanların ortak tecrübelerinin birer sembolü olarak ortaya çıkan arketiplerin, kolektif bilinçaltının ürünleri olduğunu belirtir. “Derin bilinçdışı değerlerini taşıyan arketip simgeleri, en yalın ve en saf haliyle yaratılış mitleri ve epik anlatılarda görülse de bu kökenörnek / ilkörnek yoğunlaşmasının bitimsiz bir hazine gibi modern edebiyata kadar bütün insanlığın yaratıcı düş gücünü beslediğini ve yönlendirdiğini” (Korkmaz 2015: 24) de görmekteyiz. Mitlerde ve masallarda insan dışı varlıklarda, modern edebiyatta ise gerçek insanlarda simgeleştiğini görebileceğimiz bu arketipler, kahraman, yaşlı bilge, anne, anima, animus, gölge, mağara, rüya, persona,..’dir.

Kahramanın değişim diğer bir ifadeyle bireyleşim sürecini ‘kahramanın sonsuz yolculuğu’ olarak tanımlayan Campbell, bu sürecin “Ayrılma- Erginlenme- Dönüş” (2010: 42) olmak üzere üç aşamadan oluştuğunu belirtir. Sorumluluğu gereği ya da bazı zorunluluklardan dolayı kahramanın bilinmeyen bir yere gidişi, yani yola çıkışı ‘ayrılma’ aşamasıdır. Bu aşamada kahramanın karşısına çıkacak olan bazı zorlu sınavlar vardır ki, bunları aşması gerekir. Bu sınavların üstesinden gelebilirse ‘erginlenme’ sürecini geçmiş olur. En son aşama olan ‘dönüş’ sürecinde de kahraman yolculuğunu tamamlamış ve çeşitli ödüllere kavuşmuş olur. Campbell, evrensel insan olarak yeniden doğan kahramanın, görevini ve amacını “bizlere, dönüşmüş olarak geri dönmek ve yenilenmiş yaşamdan aldığı dersi öğretmek” (2010: 31) olarak belirtir. O halde, kendi merkezine doğru yapacağı büyük yolculukla, değişim/ bireyleşim sürecini gerçekleştirecek olan kahraman, bir taraftan kendi farkındalığının bilincine vararak kendini gerçekleştirecek diğer taraftan da insanlara evrensel hakikatin sözcülüğünü yapacaktır.

ahirette dirilmedir. Dönüşüm sürecine katılım olarak adlandırdığı beşinci yeniden doğuş biçimi ise, kişinin bir ritüele dolaylı katılımı ya da bu ritüele tanık olmasıyla gerçekleşen bir yeniden doğuştur. (Bk. Jung, 2017: s.47-48.)

Berna Moran, “Arketipleri kullanan sanatçı kendi kişisel yaşantılarını aşarak evrensel dokunmuş ve kişisel sesinden daha güçlü bir sesle okura seslenmiş olur.” (2017: 224) der. Ayrıca ona göre, “yazarı yazmaya iten, açığa vuramayıp bastırmak zorunda kaldığı istekleridir, o halde bunlar bir yolunu bulup kılık değiştirerek kendilerini eserde belli edeceklerdir; tıpkı hepimizin rüyalarında kendilerini gösterdikleri gibi. Bundan ötürü de sanat eserine, yazarın bilinçaltında kalmış isteklerinin, korkularının vb. sembollerini taşıyan bir belge gibi bakabiliriz.” (2017: 152)

Kurtuluş Savaşı da Tarık Buğra'nın bilinçaltında yer etmiş en önemli olaylardan birisidir. O yıllarda henüz daha çok küçük yaşlarda olan Tarık Buğra'nın, çocuk gözüyle tanık olduğu görüntüler ve kulağında yer eden birtakım sözler, ekilen tohum misali, onun ruhunda ve duygularında filizlenerek yıllar sonra *Küçük Ağa* adıyla romanlaşmıştır. Okuyarak ya da anlatılarak değil, bizzat yaşanarak öğrenilen ve çocuk dünyasının sezgileri, duyguları ve hayalleriyle şekillenmeye başlayan savaş yılları, Buğra'nın yıllar sonra bir yazar olarak gönlünde yatan ve “büyük konum” dediği meselenin malzemesini oluşturmuştur.² *Küçük Ağa*'nın roman kişileri ise, Buğra'nın babasının o döneme ait not defterinden ilhamla kurgu dünyasına taşıdığı isimlerdir. Bu isimlerden bir tanesi de, gerçek dünyanın Topal Gazi'sinden ilhamla *Küçük Ağa*'da hayat bulan Çolak Salih'tir.³

Bu çalışmada Çolak Salih karakterinin değişim/bireyleşim/dönüşüm sürecinde onun “bir kişilikten diğere” (Tobias, 1996: 187) geçişini sağlayan kişiler üzerinde durulacak ve nihayetinde de bu değişimin ifade ettiği anlam belirtilmeye çalışılacaktır. Bir roman kişisi

² 1921 yılında, üç yaşında olan Tarık Buğra, çocuk gözüyle tanık olduklarını şöyle anlatır: “Ondan ve ondan sonraki yıldan bana hiçbir zaman unutamadığım görüntüler kalmıştır: Nereden.. Nerelerden gelip nereye gittiklerini düşünemediğim askerler, askerler, askerler. Onlara su verişlerimiz. Onların, evimizin karşısındaki arsada kazan kaynatıp çamaşır yıkayışları. Arka pencerelerden gördüğümüz ilkokulun, bahçesine kadar yarı sedyeleriyle dolup taşan bir hastane oluşu. Babamın bir gelip bir gidişleri. Ve sesler! İlk kelimelerim bu görüntülerden, bu seslerden ve bu görüntülerle bu sesler için, kimi bağırılı bağırılı, kimi fısıltılarla yapılan konuşmalardan geldi: *Cephe.. şehit.. esir.. top.. mitralyöz.. mavzer.. süngü.. çete.. eşkıya.. tayyare.. bomba.. Afyon.. bando.. marş.. müftü.. asılmak!* Ve.. asıl önemlisi.. sezgiden öte gitmezdi elbette; ama sezerdim herkesin birden kopup, herkesin birden acılandığını.. duaların teklediğini.. ve herkesin birden umutlandığını, sevincin kıl kadar değişiklik göstermeden, aynı oranda büyüyerek, ne kadar insan görüyorsam, tek kesin eşitlikle o kadar paya bölündüğünü!” (Buğra, 1995: 193-194).

Küçük Ağa romanının ve bu romanın devamı olan *Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor* tefrika romanının yazılış süreciyle ilgili olarak da şöyle der Tarık Buğra:

“Küçük Ağa'yı 1961'de Asmalı Mescit sokağındaki üçüncü sınıf bir otelin bir odasında, sinek pislikleri ile tozların büsbütün köreltiği elli mumluk bir lambanın turuncu ışığında, hep gece yarılardan sonra çalışarak yazmıştım. Sorarlar bana; ne kadar zamanda yazdınız, diye. Onlara iki buçuk ayda derim.

Oysa ben, Küçük Ağa'yı üç, üç buçuk yaşımdan beri yazmaya başlamışımdır. İşte söylüyorum: Çolak Salih'in Niko ile hesaplaşması da öyle; belki yazış iki ay bile sürmeyecek; ama tıpkı Küçük Ağa gibi, bu da 60 küsur yılın ürünüdür.” (Buğra, 1984: 7)

³ İstanbullu Hoca, Topal Gazi, Ali Emmi, Doktor Minas ve Çakırsaraylı'nın babasının not defterinden kurgu dünyasına taşıdığı isimler olduğunu ifade eden Tarık Buğra, Çolak Salih karakterine can veren Topal Gazi'nin hikâyesini de, o dönemde Buğra ilkokul son sınıf öğrencisidir, şöyle anlatır: “Babamı, bazı akşamlar, bürosundaki arka odada, ‘Topal Gazi’ dedikleri bir adamla, bir, iki kadeh parlatırken bulurdum. Bu da benim onuruma dokunurdu: Babam büyük adam.. en sayılan.. elbette. Ötekine gelince, adı üstünde işte.. döküntünün biri. Kötü giyimli üstelik. Gazi'den kime ne? Okul çocuğuyum ben: Gazi'nin bir Mustafa Kemal Paşa'nın yanında anlamı var. Kısacası, onuruma dokunuyor işte, babamın onunla arkadaşlığı! Bir akşam gene beraberdiler ve ben, ondan ayrılınca, söyledim bu duyumu babama. Ve.. yüzümde.. rahmetliden yediğim dört tokattan birisi.. çarşının ortasında patlayıverdi; ama patlayan bir şey daha vardı; babamın sesi:

-Kim o adam, sen biliyor musun?

Ve, eve gidince, beni bir odaya çekip anlattı Topal Gazi'nin kim olduğunu. Kısaca, kestirmeden elbette; ama Küçük Ağa'mın, Küçük Ağa'dan çok sevdiğim Çolak Salih'i –işte o zaman- oğulduruğa düşmüşü sanırım.” (Buğra, 1995: 194)

olarak “hayallerin kaygan zemininden gerçeğin katı zeminine düşen ve orada hem kendi gerçeğini, hem de içinde yaşadığı toplumun sosyal gerçeklerini” (Kantarcıoğlu, 1988: 25) bulan Çolak Salih’in yeniden doğuşu, “romanın özü olan eğitim sürecinin tamamlanması anlamına” (Shroder, 1988: 16) gelmektedir ki, bu sürecin tamamlanmasıyla roman aracılığıyla vurgulanmak istenen gerçek de okurun dikkatlerine sunulmuş olur.

Çolak Salih, *Küçük Ağa* romanının başkişisi değildir. Ancak o da, İstanbullu Hoca gibi yaşadığı değişim süreciyle⁴ ve taşıdığı mânâ itibarıyla en az onun kadar önemli ve üzerinde durulması gereken bir isimdir. Çolak Salih karakterinin bir bütün olarak ortaya konulabilmesi için *Küçük Ağa* ve *Küçük Ağa Ankara’da* romanlarının⁵ yanında tefrika halinde kalan ve Çolak Salih’in başkişisi olduğu *Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor*⁶ romanı da çalışmamızın kapsamı içinde yer almaktadır.⁷

Çolak Salih’in Değişim Süreci

I.Cihan Harbi’nden Osmanlı Devleti yenik çıkmıştır. 1918’de imzalanan Mondros Mütarekesi’yle İstanbul’un eli kolu bağlanmış, memleketin her yerinde işgaller başlamıştır. Arabistan Cephesi’nde savaşan ve bedeninin yarısını orada bırakan Salih, üç yılın sonunda memleketi Akşehir’e döner. Demirci Salih olarak gittiği cepheden Çolak Salih olarak dönen bu onbaşı, savaşın bütün izlerini ruhunda ve bedeninde taşıyan adeta yaşayan bir ölüdür. Bir şarapnelle sağ kolunu kaybetmiş, aynı şarapnel yüzünün de yarısını paçavraya çevirmiştir. ‘*Sağ kulak yarım, yanak paramparça, yırtılmış dudağın aralığından görünen kırık dişler(iyle)*’ (s.24) o, savaşın dehşetini ve acımasızlığını, yenilmişliğin izini ve ızdırabını insan bedeninde yaşatan bir numunedir.

Hafızın oğlu demirci Salih gibi savaş sonrası Akşehir’in de çehresi değişmiştir. Mütareke sonrası “işgalin ağır yükü altında takatsiz kalan devletin asıl sahipleri, Yahya Kemal’in yürek burkan ifadesiyle ‘hor görülen bir cemaat’ konumuna düşmüştür.” (Tekin, 2018: 68-69) İngiliz, ardından da İtalyan askerlerinin yerleştiği Akşehir’de, Gâvur Mahallesinin sakinlerinin sesi daha bir gür çıkmaya, hayatları daha bir canlanmaya başlamıştır. Sanki kendileri kral, Müslüman Akşehir halkı da onların kölesidir. Zenginlik, refah, mutluluk, kazanç bu kralların, fakirlik, açlık, hüznün ve kayıplar ise artık köle olarak gördükleri Akşehir halkının nasibidir.

1.Çolak Salih’in Değişim Sürecinde Etkili Olan Kişiler:

1.1.Ali Emmi:

Ali Emmi, kasabasının ileri gelenlerindedir. Yetmiş sekiz yaşındaki bu ihtiyar, devletine ve milletine gönülden bağlı bir Anadolu insanıdır. Bozgun sonrası kasabada yaşanan değişimleri gören ve bu değişimlerin bütün Türkiye’de de yaşandığını bilen bu ‘*ak sakallı*’ (s.54) ihtiyar, ilerlemiş yaşına rağmen gücü nispetinde kurtuluş mücadelesine Kuvvâ-i Millîye saflarında hizmet etmeye çalışır. Onun vazifesi, kasaba eşrafına Kuvvâ’nın davasını ve haklılığını

⁴ Bu konuda daha geniş bilgi için bkn: Tarakçı Gül, 2011.

⁵ *Küçük Ağa* romanının devamı olan *Küçük Ağa Ankara’da* romanı, ilk baskısından sonra (1966) *Küçük Ağa* adıyla bir araya getirilerek tek kitap halinde yayımlanmıştır. Çalışmada verilen sayfa numaraları eserin 1998 baskısına aittir.

⁶ *Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor* tefrika romanından yapılacak alıntılar, çalışmamızda (t.r) olarak belirtilecektir.

⁷ *Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor* tefrika romanı hakkında yapılmış olan çalışmalar için bakınız: Yılmaz, 2010:114-119; Tarakçı, 2017: 120-130.

anlatmak ve böylece birliği sağlamaktır. Herkesin saydığı ve büyük değer verdiği Ali Emmi, kasabanın ileri gelenleriyle yapılan gizli toplantılarda kurtuluş mücadelesinde hangi safta yer alınması gerektiğini anlatır ve böylece sivil birliğin oluşmasına yardım eder. Oğlunu vatan ve millet yolunda şehit veren bu ihtiyarı ayakta tutan tek güç, bu milletin bir gün mutlaka zaferi kazanacağına olan inancıdır. Tek duası, zaferi görebilmektir. *'Zaferi görmeden ölmem ben'* (t.r.) diyerek yaşayan bu ihtiyar, zaferi göremese de, Çolak Salih'in uyanışına vesile olarak millî mücadeleye hizmet noktasında büyük rol oynar. O, "bir taraftan bilgi, idrak, düşünce, bilgelik, akıllılık ve sezgi, diğer yandan da iyi niyet ve yardımseverlik gibi ahlakî özellikleri(yle)" (Jung, 2017: 91) Çolak Salih'in üzerinde büyük tesir bırakmış ve onun bireyleşim macerasına böylelikle katkı sağlamış yaşlı bir bilgedir.

Salih'in istasyonda trenden indiği ilk andan itibaren yaptığı her şey bütün kasabalının dilindedir. Onun daha gelir gelmez Niko'yla başlayan samimiyeti, Gâvur mahallesine yakışan giyimi kuşama kasaba halkını olduğu gibi Ali Emmi'yi de rahatsız etmektedir. Çolak Salih ile Ali Emmi'nin ilk karşılaşmaları, kasabanın kahvehanesinde olur. Salih'in üzerinde Niko'nun kendisi için hazırladığı elbise vardır. Ali Emmi, ölüm kalım savaşı veren devletin yanında, kendi kolunu kaybetmiş olmasının ezikliğini duyup bunu dile getiren Çolak Salih'e, imalı bir şekilde *'Hafız'ın oğlu, esvabın da pek yaraşmış hani.. Ne çolaklığın belli oluyor, ne suratın, hele hele pantol!..'* (s.40) diyerek karşılık verir. Ama bu imadan Salih hiçbir anlam çıkaramaz. Ali Emmi dayanamaz ve artık bundan sonra Çolak Salih'in kulaklarında ve zihninde yer edecek olan şu cümleleri gürleyerek söyler:

'Utan len Hafızın oğlu utan. Koca Memâlik-i Osmaniye senden beter oldu, bin beter oldu. Kırık kırık İtalyan askeri gelmiş tâ Akşehir'e dayanmış da Hafızın oğlu kolundan budundan konuşur. Haram olsun o gazâ sana diyecem emme dilim varmaz. Utan, utan.' (s.40) Ama Çolak Salih, neden utanması gerektiğini yine anlayamaz. Ali Emmi, bu defa daha yumuşak bir sesle, yürekli olmasını, tövbe ederek yeniden başlamasını telkin ederek onu kendisine getirmeye çalışır.

Çolak Salih, neden utanması gerektiğini anlayamamaktadır. Ona gelir ki, Ali Emmi için şehit olundu mu her şey bitmektedir. Ama Ali Emmi'nin bilemedikleri de vardır. Mesela bu ihtiyar, yarım kalmış bir bedenle, paçavra gibi bir suratla ve üstelik yarım akıllı bir anayla ortada kalan bir çolağın neler yaşadığını ve hissettiğini bilmemektedir. Torun sesleriyle tütecek bir ocağın hayalini taşıyan bir ihtiyar ananın sönen umutlarını bilmemektedir. Üç yıl boyunca Arabistan çöllerinde, geçmek bilmeyen haftalar, aylar, yıllar boyunca sıla özlemiyle, ana hasretiyle, sevdiğine kavuşma arzusuyla yanan bir gönlü bilmemektedir. Kurduğu yuva hayalinin, işe yaramaz bir beden için artık yıkılan bir hayal olduğunu bilmemektedir. Bu hayalin uğruna, geriye dönebilmek için bombardımanlar altında hayatta kalmaya ve esir düşmemeye çabalayan bir yüreği bilmemektedir. Ali Emmi haklıdır; ancak bir tarafta da bu düşünceler, Salih'i çileden çıkarmaktadır.

Çolak Salih'e vatan ve millet adına kendisinden beklenen sorumluluğu alması yönünde söylediği sözlerle onu uyandırmaya çalışan, Campbell'ın ifadesiyle kahramanı maceraya çağıran Ali Emmi'ye ve onun şahsında bütün kasabalıya karşı Salih'in takındığı tavır, kendisinden beklenen sorumluluğa karşı bir direnişin ifadesidir. Kendisini bir mağaraya sinmiş gibi, üstelik bir eşkıya gibi hissediş, onun bu sorumluluk için kendisini henüz daha hazır hissetmemesinden, kararsız oluşundan, yaşadığı çatışmayı henüz daha içinde halledemeyişinden, içindeki karanlık yüzüyle henüz daha yüzleşememesinden kaynaklanmaktadır. Yapacağı iç hesaplaşmalar

sonunda bir eşkıya gibi sindiği içindeki bu mağaradan bir kumandan olarak çıkacaktır. Onun kumandan edasıyla bu mağaradan çıkabilmesinde Ali Emmi'nin zihninde yankılanacak sözleri vesile olacaktır. Nitekim Nikoların meyhanesine gittiğinde de bu sözler Salih'in peşini bırakmaz.

Meyhanede herkes her zamankinden daha farklı bir sevinç içerisinde içmekte, şarkılar söylemekte, halaylar çekmektedir. Kurulan halayda Çerkes Reşit, Ermeni Minas, Rum Ligor kol koladır. Salih de halaya katılır; ancak onun sağ omuzu bir kol gibi yanındakine uzanamaz. Birdenbire tel çerçeveli gözlükleriyle kendisine doğru bakan Ali Emmi gözlerinin önüne gelir. Düşünmeye başlar: Ali Emmi devletin kendisinden bin beter olduğunu söylemişti; fakat yanılıyordu. Halayda kurulan hilâlde Rum, Ermeni ve Çerkes kol koladır, omuz omuzadır; ama Osmanlı bu hilâlde kolsuzdur. Osmanlı'nın, tıpkı Salih gibi sağ kolu yoktur artık. İçinde korkudan utanca kadar karışık pek çok duyguyu hissetmeye başlayan Salih'in yapabildiği tek şey ağlamak olur. Bu ağlayışlarına sebep, değişen düzen karşısındaki aciziyetidir; Ali Emmi'nin sözleriyle sezdirmek istediği, kendisinin de yavaş yavaş görmeye başladığı ama bir türlü kabullenmek istemediği gerçeklerin verdiği acıdır. Artık bütün benliğini kavurucu bir ateş gibi saran bu acı, Salih'in uyanışının tohumları olacaktır.

Salih her ne kadar ruhunda bu acıyı duysa da, bir türlü yaşadığı sefil hayattan kopmayı başaramaz. Sanki bu sefil hayatın içinde kendisini kaybetmek, hiçbir şey düşünmemek ve bir kör gibi hiçbir şeyi görmemek ister. Çünkü görmeye başladıkları ona hiçbir şey yapamıyor oluşunu, işe yaramazlığını yüzüne vurmaktadır. Bu psikolojiyle de, Niko'nun yardımıyla açacağı kahvehanesinin hayaliyle kendisini avutur. Bu kahvehaneye kendini ispatlama gayretine girer. Bir iş yapabileceğini, bir işe yarayabileceğini göstermeye çalışır. Ama Ali Emmi'nin bu konuda ona gösterdiği tepki, ona kendisini büsbütün bir hiç olduğunu hissettirir. Ali Emmi'den gördüğü muameleyle büsbütün yıkılan Salih, büyük saygı duyduğu bu ak sakallı ihtiyarın kendisini anlamadığını ve onun nazarında artık hiçbir kıymeti olmadığını düşünür. Onun horlayıp küçümseyişlerine yine sağ kolunun olmayışını sebep olarak görmeye devam eder, çok uzaklara gitmeyi düşünerek yine meselenin özünden kaçmaya çalışır. Bu kaçışlarla aslında, kendisini evvela kendi gözünde küçük gördüğünün, horladığının ve aşağıladığının farkında bile değildir. Ali Emmi ise, yaptığı hakaretlerle ve aşağılamalarla kendince Salih'i uyandırmak niyetindedir. O, bu haliyle gerçekten tiksinti duyduğu ve çolaklığını yüzüne vurduğu Salih'e, kendi gerçekleriyle artık yüzleşmesi ve bu gerçekleri artık kabullenmesi gerektiğini, bu türden boş avuntularla asıl yapması gerekeni görmezden geldiğini kendi üslubuyla ifade etmekte; onun '*Pantollu Salih*' (s.53), '*Niko'nun Salih*' (s.53), '*Yüzsüz Salih*' (s.53) olarak anılmaması için ona kendi üslubunca yol göstermeye çalışmaktadır.

Salih, Ali Emmi'nin sözleriyle kendisine sezdirmeye çalıştığı gerçekleri ancak Niko'nun ihanetine tanık olduğunda idrak eder. Sağ kolunun olmayışına duyduğu üzüntünün ne kadar anlamsız olduğunu ancak o zaman fark eder. Asıl kolu kanadı kırılanın kendisi değil, devlet olduğunun, İtalyan askerinin Akşehir'e neden dayandığının, niçin utanması gerektiğinin ve tanık olduğu ihanetle de devletin bağrına nasıl bir hançerin saplandığının şuuruna o zaman varır. Bu şuurla da, Ali Emmi'ye hak verir, onun dediği gibi tövbe eder ve bambaşka bir hayatın eşiğinden içeri adım atar. Sağ kolunun olmayışına artık sızlanmayı bırakır ve devletin kolunu güçlendirebilmek için sol kolunu kazanmaya çalışır. İnatla ve sabırla yaptığı talimlerle sol kolunu usta bir savaşı gibi kullanmayı başarır. Artık aciz değildir; içinde kendisine başkaldıran

eşkıyayı öldürmüş ve kazandığı bu zaferle de mağarasından bir kumandan olarak çıkmıştır. O, Ali Emmi'nin olmasını istediği Salih'tir artık. Salih hâlâ çolaktır; ama artık pis değildir, arınmıştır. Sefil hayatından kopmuş ve temiz bir sayfa açarak hayata yeniden başlamıştır. Niko'nun peşinde bir köpek misali süründüğü günler geride kalmış, insanlığını kazanarak onuruna sahip çıkmış ve artık aşağılanmak ve hakaret görmek yerine insana yakışan muameleleri hak etmiştir.

Haydar Bey'in selamıyla yanına geldiğinde Salih'in değiştiğini anlayan Ali Emmi, ona duyduğu güvenle kasabanın ileri gelenleri arasında yapılan gizli toplantıdan çıkan neticeyi Haydar Bey'e ulaştırmasını isteyerek Salih'in Kuvvâ adına çalışmasına da destek verir. Ali Emmi, Salih'in yaşadığı değişimi Haydar Bey ve arkadaşlarından sonra bilen tek kişidir de. Dolayısıyla o, kasabalının nazarında lanetle anılan Salih'in, kaybettiği itibarını yeniden kazanmasına da yardım eder. Bunun yanında onun önemli bir vazife almasına da vesile olur. Vazifesi Afyon'a gidip Kuvvâ birliklerinden yardım istemektir. Çünkü Çakırsaraylı çetesi, kasabaya baskın yapacaktır ve bu baskına kasabalının karşı koyacak gücü yoktur. Yardım çağırmak için yola çıkacak güvenilir birisine ihtiyaç vardır; bu güvenilir kişi de Ali Emmi'nin teklifi ve isteğiyle Salih olur. Çolak Salih'e verilen ikinci önemli vazife de hakkında vur emri çıkan ve kasabadan kaçan İstanbullu Hoca'yı bulmasıdır. Bu, sonuç itibarıyla hem kendisinin hem de İstanbullu Hoca'nın hayatını farklı bir mecraya götürecek olan önemli bir vazifedir.

Akşehir'in ak sakallı ulemalarından olan Ali Emmi, sözleri ve davranışlarıyla Salih'in bireyleşim sürecinde etkili olan önemli bir isimdir. O, cephe dönüşünde kendini kaybedip yanlışa meyleden Salih'e yol göstererek onun doğruyu ve yanlışı ayırt etmesini sağlamaya çalışır. Bunu kendi üslubuyla, kimi zaman horlayıp küçümseyerek kimi zaman da hakaret edip aşağılayarak yapar. Salih'e karşı sarf ettiği sözler ve takındığı tavırlar çok ağırdır; ancak Salih'in de en kuvvetli bir şekilde silkelenip kendisine getirilmesi lazımdır. Söylediği sözlerle ve verdiği nasihatlerle Salih'in "kendi üzerinde düşünmesini ve ahlaki güçlerin(i) toplamasını sağla(maya)" (Jung, 2017: 89) çalışan Ali Emmi, Salih'in değişiminden sonra da ona yol göstermeye ve yardım etmeye devam eder. Çünkü Salih her ne kadar bir bilinçlenme gerçekleştirmişse de, bilinci henüz "kişiliği olağanüstü bir başarıya ulaşabilecek kadar birleştirmeye tek başına muktedir değildir." (Jung, 2017: 90) Onun olgunlaşma süreci hâlâ devam etmektedir. Anadolu insanının temiz gönüllülüğünü, derin irfanını, vatan, millet, bayrak, din sevgisini şahsında temsil eden Ali Emmi, kendisi gibi bir Anadolu insanı olan Salih'in, değişim ve olgunlaşma süreçlerinde, elinden tutup ona kılavuzluk eder. Onun yolunu bulmasına vesile olarak uyanışına, kendine gelişine, aynı bedende yepyeni bir ruhla doğuşuna ve olgunluk seviyesine ulaşmasına yardım eder.

1.2.Niko:

Niko, Salih'in çocukluk arkadaşıdır. Salih'in dokuz, Niko'nun henüz daha yedi yaşında olduğu dönemlerde, Salih'in Niko'yu sokakta döven çocukların elinden kurtarmasıyla başlayan arkadaşlıkları, önceleri yadırgansa da, zamanla kabul görür. Bu olaydan sonra Salih Niko'yu bir kız çocuğu gibi koruyup kollamaya başlar. Salih'in erkek gücüne hayran olan Niko için de Salih artık, 'Niko'nun Salih'idir.' (t.r.) Dostlukları, delikanlılıkları döneminde de devam eder. Salih, demirci Hamdi Usta'nın yanında bileği bükülemez bir demirci, Niko da terzi Yani'nin yanında mâhir bir terzi olur. Salih cumaları, Niko pazarları tatil yapar. Salih beş vakit namazını kılar,

Niko kilisesine gider. Bambaşka dünyaların insanları olsalar da aralarındaki dostluk hiç bozulmadan sürüp gider.

Ancak I. Cihan Harbi'nin başlamasıyla birlikte cepheye gidip düşman üzerine yürüyen sadece Salih olur. Sadece Salih'in bekleyenleri vardır. Sadece Salih'in sevdikleri ölür. Sadece Salih'in ailesi fakirleşir, işleri yarıda kalır. Sadece Salih'in ruhu ve bedeni yaralanır, hayalleri yıkılır. Sadece Salih'in değerleri ayaklar altına alınır. Buna karşılık Niko ve çevresi her anlamda zenginleşir, hayatları bambaşka bir hâl alır. Türkçe unutulur, Rumca konuşulur olur.

Üç yılın üzerine Akşehir'e dönen Salih, istasyonda trenden indiği ilk anda Niko'yu görür. Fransız askerleriyle gayet samimi bir havada konuşan Niko, Salih'e, son derece canlı, dinç ve neşeli gelir. Niko ise, Salih'i gördüğüne şaşırılmış ve onun çolaklığına sevinmiş gibidir. Salih'in hayatından ve umutlarından çok şey alıp götüren bu üç yıl, Niko'ya hayat ve cesaret vermiş, bu cesaret onun belli etmek istercesine konuştuğu Rum şivesine bile yansımıştır.

Güya eski dostluklarının hatırına Salih'le yakından ilgilenmeye başlayan Niko, önce onun karnını doyurur. Ardından perişan haldeki üstünü değiştirmesi için ona yeni ve temiz kıyafetler verir. Bu kıyafetler Gâvur mahallesinin kıyafetleridir ve Müslüman kasaba halkına karşı artık bir üstünlük göstergesidir. Ancak Salih, bu üstünlük yarışından henüz daha haberdar değildir. Salih'e bir parça yiyecek de veren Niko, yağmur dolayısıyla onu evine kadar faytonla gönderir. Yıllarca Niko'yu koruyup kollayan Salih'in çolak ve aciz halinden istifade etmek isteyen Niko, '*Salih'in Niko'su*' (t.r) gibi görünerek Salih'i ezme derindedir. Daha doğru bir ifadeyle, devletin yenilgisiyle içinde tuttuğu birikmiş kinini, ezici bir güçle Salih'e kusma hırsındadır. Salih'e, savaş sonrası kasabada artık her şeyin değiştiğini '*ufak tefek şeyler*' (s.32) diyerek imâ etmesi ve Osmanlı'nın Türk ve Müslüman unsuruyla artık kendilerini ayrı gördüklerini '*sizinkiler*' (s.13) diyerek vurgulaması, onun hep bu kininin yansımalarıdır. Fakat Salih, cephedeki gibi kasabada da hayatın değiştiğinden, düzenin bozulduğundan, birliğin kalmadığından henüz haberdar değildir. Bu gerçeği zaman zaman sezer gibi olsa da, umutlarını kaybetmenin verdiği psikolojiyle gerçeklerden kaçır. Oysa asıl kaçtığı kendisidir. Kendisini çaresiz ve işe yaramaz hissedişinin sebep olduğu ruhsal çöküş, onun kendi gerçekleriyle yüzleşmesine mani olur.

Niko'yla konuşup artık Gâvur mahallesinin kıyafetiyle dolaşmaya başlayan Salih, Niko'yla beraber Ligor'un meyhanesine gitmeye başlar. Sağ kolunun olmamasının verdiği ezikliği, umutlarını kaybetmenin verdiği acıyı içerek unutmaya çalışır. İçtikçe kendini kaybeder, yollarda yığılır kalır. Kasabadaki büyük değişimi göremeyip Niko'yla görüşmeye devam etmesi, onu kasabalının gözünden de iyice düşürür. Artık cumaya da gitmiyor oluşu onu çevresinde istenmeyen kişi haline getirir. Cepheye yakın annesinden istenen ancak annesinin satmadığı bahçelerini Niko'nun eniştesine satması, bardağı taşıran son damla olur. Kimse onunla konuşmak istemez, selamı bile alınmaz olur. Hafızın oğlu demirci Salih olarak bilindiği günler unutulur ve bu haliyle de kasabalı için artık o yoktur.

Salih, Niko'nun yardımıyla bir kahve açma işine girer. Her şey hazırdır; ama bir türlü çırak bulamaz. Kimse onun yanına çocuğunu çırak olarak vermek istemez. Bunun üzerine Niko, '*zaten müşterilerin bizimkiler olacak*' (s.70) diyerek yanına bir Rum çocuğu bulur. Salih, Niko'nun 'bizimkiler' sözünü uzun bir süredir duysa da, üzerinde durmaz; ama yine de içinde bir huzursuzluk hisseder. Şimdi bu söze takılacak olursa kahvesinin açılacak olmasıyla duyduğu mutluluğu, sevinci ve gururu bir anda zehir olacaktır. Bir iş yapabilecek olmanın verdiği

mutluluk onun bu sözlere takılmasına, bu sözlerin altında bir şeyler aramasına mani olur ve aldırmamaya çalışır.

Çolak Salih'in gözündeki perdenin kalkmasına sebep olan en önemli olay, Niko'nun ihanetine tanık olmasıdır. Nikoların meyhanesinde⁸ yapılan gizli toplantıda konuşan Papaz, İstanbul'dan ve Trabzon'dan kendisine mektuplar geldiğini, Rumların yıllarca hayalini kurduğu emellerine kavuşmalarına artık çok az bir zamanın kaldığını, Pontus hükümetinin kurulmak üzere olduğunu, İngilizlerin haritada sınırları bile belirlediğini, İstanbul ve Trabzon Rumlarının bu kutlu dava için her türlü maddî yardımı yaptıklarını ve Akşehir Rumlarının da bu davada kendilerini yalnız bırakmamaları gerektiğini söylemektedir. Papazın sözlerine Kirve Vasili'nin '*Biz Osmanlıyız.*' (s.86) diyerek itiraz etmesi, Niko'yu çılgına çevirir. Bütün konuşmalara tanık olan Salih, olduğu yerde adeta buz keser. Niko'nun Trabzon'a gideceğini söylemesi üzerine de Salih adeta beyninden vurulmuşa döner. Hain ilan edilip aralarından kovdukları Vasil'in giderken yüzüne tükürüşü de onu tamamen şursuz bir hale getirir ve Salih perişan bir şekilde oradan kaçar. Akşehir'e geldiğinden beri yaşadığı duyguları, zaman zaman hissettiği endişe ve korkuları anlatacak birisine ihtiyaç duyar. Üstelik Niko'nun ihanetinin şokunu da tek başına atlatamayacaktır. İstanbullu Hoca'yla konuşmayı düşünür; fakat içtiği için onun yanına gitmeyi yakışık bulmaz. Çaresizlik içinde yapabildiği tek şey, eve gidip hıçkırığa hıçkırığa ağlamak olur.

Salih'in duyduğu pişmanlıkla döktüğü bu gözyaşları öncelikle onun ruhunun arınması yolunda attığı ilk adım olur. Akşehir'e geldiğinden beri sağ kolunun olmayışı nedeniyle kendini eksik ve çaresiz görüp bir zavallı gibi davranan, hiçbir işe yaramayacağını düşünerek sarhoş olana kadar içen Salih, artık gerçekleri görmeye başlamıştır. Asıl çaresizliğin kendini yok etmek isteyenlerin karşısında hiçbir şey yapmamak olduğunu anlar. Asıl zavallılığın yaşananlara dur dememek olduğunu anlar. Asıl aciziyetin gücü nispetinde mücadele etmemek olduğunu anlar. Asıl eksikliğin ihanete ses çıkarmamak olduğunu anlar. Asıl korkunun böyle sefil bir hayatı sürdürmek olduğunu anlar. Asıl yenilginin vatani kaybetmek olduğunu anlar.

Salih, yaşadığı ihanetin şokuyla artık ne yapması gerektiğinin bilincine varmış, iyi ile kötünün, doğru ile yanlışın, olanla olması gerekenin ayırımına varmıştır. Kararını verir, yeni bir başlangıç için eski hayatını ve o hayata ait ne varsa hepsini geride bırakacaktır. Her şeyden önce sağ kolunun olmadığını ve bir daha asla kolunun geri gelmeyeceğini kabul eder. Dolayısıyla sağ kolu olmadan yaşamayı öğrenecektir. Ne yapacaksa sol koluyla yapacak, kendisinden beklenen sorumluluğu sol koluyla gerçekleştirecektir. Kasabaya geldiğinden beri hiç dokunmadığı silahını ilk defa eline alır ve her gün güneş doğmadan kasabanın dışında sol koluyla silah talimlerine başlar. Kolunu ve bileğini kuvvetlendirmek için sabırla çalışır. Başarmak zorundadır. Sol koluyla istediğini istediği hızda yapana kadar talim eder. Kolu her geçen gün kuvvetlenmeye başlar. Çalıştıkça vücudunun çevikliği de artar. Nihayet gözüne kestirdiği hedefi tam ortadan vurur hale gelir. Artık eskisi gibi aciz değildir, kendine güveni de gelmiştir.

Çolak Salih, Hafızın oğlu demirci Salih'e yakışmayan o sefil hayatı da bırakır. Niko'nun ihanetine tanık olmadan önce, bir anlamda değişimini müjdeleyen '*afti i nihta meni /bu gece son gecem*' (s.83) şarkısını mırıldandığı gibi '*ego tskopso to kراسi /şarabı keseceğim*' (s.106) şarkısını söyleyerek içkiye tövbe eder. Namaza yeniden başlar ve böylece kendisini çürüyüşe

⁸ *Küçük Ağa* romanında toplantının Nikoların meyhanesinde yapıldığı söylenir. *Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor* tefrika romanında ise mekân kilise olarak verilir.

götüren hayatı geride bırakır. Rumlarla arkadaşlığını da keser. Artık o, doğrunun ve olması gerekenin yolunda yürümektedir. İç dünyasına yaptığı yolculukta belli bir aşama kaydetmiş, manevi anlamda bir olgunluğa ulaşmıştır. Bu olgunlukla içi ferahlamış ve genişlemiştir. Önceleri kendisini mağaraya sinmiş bir eşkiya gibi hisseden Salih, içindeki eşkiyayı dize getirmiş ve o mağaradan bir kumandan olarak çıkabilmiştir. Bu zaferle beraber kendi gerçeklerini kabul etmiş ve böylece ikinci doğuşunu gerçekleştirmiştir. Bu anlamda toplumun kendisinden beklediği sorumluluğu yerine getiren Salih, bundan böyle yolculuğuna Niko'nun ihanetinin hesabını sormak için devam edecektir.

Niko, Salih'in değişim sürecinde etkili olan en önemli isimdir. O, savaş sonrası ruhen ve bedenen büyük bir çöküntü yaşayan, bu psikolojiyle de kendisini zavallı ve işe yaramaz gören Salih'in bir anlamda tükenişine sebep olan kişidir. Ancak o, Salih'in çöküşüne neden olduğu gibi dirilişine de vesile olur. Onun aralarındaki dostluğa ihanet etmesi, diğer bir ifadeyle Pontus Rum Devleti kurma hayallerini gerçekleştirmek için devleti parçalamaya yönelik sözleri ve eylemleriyle Salih'in yaşayacağı değişimin de fitilini ateşler. Bir düşman olarak asıl düşmanın, Salih'in bizzat kendisi olduğunu öğretir ona. Böylece ihanet gecesinde tanık olduklarıyla, kendisini zaman zaman yoklayan sezgilerinin ve korkularının gerçekliğiyle yüz yüze gelen Salih, bu farkındalıkla içindeki karanlık yüzüyle/gölgesiyle mücadeleye başlar. Bu mücadeleyi kazanmak zorundadır. Çünkü "gölgesi tarafından ele geçirilen bir insan daima kendi ışığını keser ve kendi tuzağına düşer." (Jung, 2017: 56) Yaşadığı toplumun gerçeklerini görmesine mani olan ve onu ele geçiren gölgesi de, Salih'i Niko'ya mahkûm etmiş ve böylece kendi ışığını görmesine, yolunu bulmasına, kendisini tanımasına engel olmuştur. Yaşadığı ihanetin şokuyla bilinç dışında gerçekleşen olaylar artık bilince taşınmış ve içindeki canavarla karşılaşmasının zamanı gelmiştir. Yaşadığı çatışmayla, gölgesiyle yüzleşip içindeki canavarı yenerek ve kendi mağarasında beslediği o canavarın elinden kendi cevherini alarak huzura eren Salih nihayetinde yeniden doğuşunu gerçekleştirmiştir. Böylece kendiyle girdiği savaşı kazanan Salih, toplum adına aldığı sorumluluk bilinciyle de Niko'nun peşine düşer. Bu süreç, Campell'in ifade ettiği 'erginlenme' sürecidir. Bu süreçte artık o, ruhen ve bedenen tam bir uyum içindedir, kendiyle bütünleşmiştir. Aklı, duyguları ve eylemleri aynı istikamette hareket eder. Bu süreç aynı zamanda sınavlarla da dolu bir süreçtir ve en büyük sınavı yine kendisine karşı verir; zaman zaman Niko'yu bulup bulmama konusunda çatışmalar yaşar. Ama nihayetinde "dönüş" yoluna girmiştir. Niko'yu bulup milleti adına ihanetinin bedelini ödeten Salih'in, bu yolculuğun sonunda aldığı en büyük ödül, kurtuluş davasında verilen mücadelenin özgürlükle nihayetlenmesi olur. Ayrıca kendi gözünde kendi değeri de artmış ve ruhu da tamamen özgürleşmiştir.

1.3.Vasil:

Akşehir'de manifaturacı olan Vasil, Osmanlı'nın Rum tebaasındandır. O, devletin her türlü imkânlarını kullanıp özgürce yaşayan, devletin kendilerine sunduğu nimetlerden sınırsızca faydalanan; ancak devletin zayıflamasıyla birlikte bütün bu iyilikleri unutup devlete sırtını dönen, nankörlük eden, devleti içten yıkmaya çalışan azınlıkların karşısına Osmanlı kimliğiyle çıkan bir Rum vatandaşıdır. O, devleti parçalamaya çalışan azınlıklara inat Osmanlı kimliğine sahip çıkışıyla, devlete bağlılığıyla, bu bağlılığı ifade eden sözleri ve davranışlarıyla, özellikle de yaptığı aşağılamalarıyla Çolak Salih'in değişim sürecinde etkili olan önemli bir isimdir. Onun Salih üzerinde en az Niko kadar etkisinin büyük olduğu söylenebilir.

Papazın yaptığı gizli toplantıya tesadüfen tanık olan Salih, bir köşede sessizce konuşulanları dinlemektedir. Devleti bölme planlarının yapıldığı bu toplantıda, Pontus emellerinin ateşli savunuculuğunu yapan Niko'nun ihanetiyle sarsılan Salih, bu ihanet kadar Vasil'in sözleriyle de büyük bir şok yaşar. Dinine ve cemaatine bağlı bir Rum olduğunu ifadeyle sözlerine başlayan Vasil, Pontus emelinin yanlış bir dava olduğunu ifade eder. Ayrıca asırlarca Türklerle birlikte yaşadıklarını, onlarla aynı haklara sahip olduklarını, üstelik makamlar elde ettiklerini, Türklerden hiçbir kötülük görmediklerini, aksine savaş kaybedilince kötülük yapan kesimin kendileri olduğunu söyler.

Vasil'in sözlerine öfkeyle ilk itiraz eden Niko olur. Niko'nun nazarında Vasil, Pontus emellerini gerçekleştirecek olanların karşısında, Osmanlı devletinin yanında oluşuyla bir haindir artık ve bu hainin bundan böyle aralarında da bulunmaya hakkı yoktur. Dışarı çıkarken bulunduğu yerde adeta donmuş bir halde kalakalan Çolak Salih'le yüz yüze gelen Vasil, bir an durur ve artık Salih'in kulaklarında çınlayacak olan kelimeleri büyük bir tiksintiyle sarf eder: '*Pis*' (s.87), '*Pis herif*' (t.r) Duyduğu bu tiksintiyle de yapabileceği tek şeyi yapar; Salih'in yüzüne tükürür.⁹ Gerçeği haykıran bu sözlerden ziyade, yüzüne tükürülmesi Salih'i büsbütün aptallaştırmıştır. O, Ali Emmi de bile hakaretin böylesini görmemiştir.

Bu yüze tükürüş aslında Salih'e, 'asıl hain sensin' diye haykırmaktadır. Bu tükürüş, devletin ölüm kalım savaşı verdiği bir dönemde, seni parçalamak isteyenlerle kol kola geziyorsun, demektir. Bu tükürüş, bir Türk olarak kendi gerçeklerini görmüyor, sorumluluğunu almıyorsun, demektir. Bu tükürüş, halinden utanmıyor musun, kendi aciziyetini bahane ederek koca bir milleti ölüme götürüyor, devletine ve milletine en büyük ihaneti ediyorsun, demektir. Bu tükürüş, yakında tarihe gömüleceksin, ölüm uykusundan uyanmayacak mısın, dirilmeyecek misin, demektir. Salih, bu tükürüşteki bütün manaları yaşadığı şokla anlamıştır artık.

Vasil'in hakareti ve yüzüne tükürüşü, Salih'in kendisiyle yüzleşmesine, kendisiyle girdiği mücadeleyi kazanarak içindeki canavarın elinde olan ve kendisini hayata bağlayacak olan değerleri kurtarmasına, kendisini keşfetmesine vesile olur. Bilinçaltına ittiği gerçekler, su yüzüne çıkar ve "tecrübesizlikten tecrübeliliğe, cehaletin mutluluğundan hayatın gerçeklerini kabul edecek olgunluk seviyesine" (Shroder, 1988: 14) erişir. Artık taşınması gereken sorumluluğun bilincindedir. Bu bilinçle, öncelikli olarak tek başına yapması gerekenleri yapar ve sol kolunu ustaca kullanmayı başarır. İçkiyi bırakır, Rumlarla görüşmeyi keser, Rumca şarkılar mırıldanmaz olur. Ancak Salih ne yaparsa yapsın, o gecedan sonra yüzündeki tükürüğün hiç kurumadığını hisseder. Yüzünü ne kadar yıkasa da, bu tükürüğü temizleyemediğini düşünür. Bu tükürük ruhunda bir leke, vicdanında bir namus meselesi haline gelir. Kurtulabilmesinin tek yolu vardır: Niko'ya ihanetinin bedelini ödetmek. Yüzündeki tükürüğün ve kulağındaki 'pis herif' sözünün ancak bu hesaplaşmayla gidebileceğine inanır. Ancak bu şekilde ruhu arınabilecek ve alını ak bir şekilde yaşamayı hak edecektir.

Niko'nun peşine düşen Salih Trabzon'a kadar gider ve uzun arayışlar sonunda Niko'yu bulur. En nihayetinde de Niko'yu vurup intikamını alan Salih, böylece hem yüzündeki tükürükten arınmış hem de Vasil gibi devletin yanında olan azınlıkların alınına vurulan hain damgasını temizlemiş olur.

⁹ *Küçük Ağa* romanında Vasil'in Çolak Salih'in yüzüne tükürmesinden bahsedilmez; onun sadece 'Pis' diyerek hakaret ettiğinden söz edilir. Vasil'in (tefrikada Lefter olarak geçiyor), Salih'in yüzüne tükürmesi, tefrika romanda yer almaktadır.

Niko'yla aynı dine ve cemaate mensup olan Vasil, Niko'ya rağmen, Osmanlı Devleti'nin çatısı altında yaşayan ve devlete bağlılığını sürdüren azınlıkların romandaki temsilcisidir. O, devletin küffar olarak değil, vatandaş olarak gördüğü azınlıklardan, şartlar ne olursa olsun, Osmanlı kimliğiyle yaşamayı kabul edenlerdendir. Bu yönüyle o, bir gülü düş eylemek hayali kuran ve bu hayalin Osmanlının bütün tebaasıyla birlikte gerçekleşeceğine inanan Çolak Salih'in, aradığı gerçek sevgiyi, dostluğu ve kardeşliği simgeler. Bu nedenle o, Salih'in çocukken annesinden öğrendiği ilahideki '*Korular kalmadı, kara yurd oldu*' (t.r) mısraında, koruları baltalayıp kurutan Niko'ların karşısında yer alır.

Vasil, devletin ölüm kalım savaşı verdiği bir süreçte, bir Rum olarak devlete olan bağlılığıyla, devleti içten yıkmak isteyen kendi cemaatinin ihanetlerine karşı dik duruşuyla, Çolak Salih'e, devletin aslı unsuru olan bir Türk'ün, nasıl davranması gerektiğini öğreten kişidir. Sorumluluk almayan bir Türk'ün, hak edeceği muameleyi de yaptığı hakaretle ve yüze tükürmeyle gösterir. Vasil'in aşağılaması, Ali Emmi'ninkilerden çok daha ağırdır. Çünkü bu aşağılama her şeyden önce bir Rum'dan gelmektedir. Bir başka Rum'un, Niko'nun, boş avuntularıyla, kendisini ve geçmişini unutan Salih, Vasil sayesinde kim olduğunu ve hangi şartta ve koşulda olursa olsun, ne yapması gerektiğini hatırlar. Varoluş mücadelesine girer ve bu mücadelede artık ferdi değil, millî kimliği ön plandadır. Artık 'ben' değil, 'biz' vardır. Biz'i kurtarabilmek için de, ben'in kendine dönüp dirilmesi lazımdır.

1.4.Doktor Haydar Bey:

Haydar Bey, Akşehir'in yerlisidir. Çolak Salih'le birlikte Arabistan Cephesi'nde bulunan Haydar Bey, muharip sınıftan olmayan bir askerdir. Kurtuluş mücadelesinde Kuvvâ-i Millîye saflarında yer alır ve Kuvvâ'nın Akşehir'de güç kazanması için çalışır. Çolak Salih'in Kuvvâ-i Millîye hareketine katılmasına yardımcı olur ve böylece Salih'in değişim sürecine katkıda bulunur.

Doktor Haydar Bey, Çolak Salih'in Akşehir'e dönüşünden sonra kasabaya gelmiştir. Gelişinden bir müddet sonra da kendisi gibi Akşehirli olan Salih'le görüşmek ister. Ancak kendisine anlatılanlarla cephede tanıdığı Salih bir değildir sanki. Cumaya gitmez, Ligor'un meyhanesinden hiç çıkmaz, içip içip yığılır, bir tuhaf olan annesine bile aldırılmaz denilen Salih ile cephedeki gözüpek, delidolu, gözünü budaktan esirgemeyen, terbiyesini hiç bozmayan Salih arasında çok fark vardır. Kasabada artık lanetle anılıyor olsa da Salih'le görüşmek isteyen Doktor Haydar Bey, ona haber salar. Elbette bileği bükülmez Salih'in kurtuluş davasına büyük yararlılıkları dokunacaktır. Ama Haydar Bey, onun çolak olduğundan haberdar değildir henüz.

Doktorun evine giden Salih'in sağ kolunu kaybettiğini o an öğrenen ve çok üzülen Haydar Bey, Salih'e nasihatlerde bulunur. Kendisini horlayan kasabalının tavrına bir parça da kendisinin sebep olduğunu söyler ve ona Niko'yla görüşüp içmemesini öğütler. Haydar Bey'in karşısında mahcup bir hal alan Salih, kendini adam yerine koyup konuşulmasından da mutluluk duyar. Salih'le babacan bir tavırla konuşmaya devam eden Haydar Bey, ona neler yaşadığını ve neler çektiğini herkesin anlamasının mümkün olamayacağını, ama kendisinin de böyle dağıtmaması gerektiğini söyler. Eski günlerinin unutulduğu gibi bu kötü günlerinin de unutulacağını ifade ederek kendisine çeki düzen vermesini ister. Oysa Salih için asıl mesele, herkesin bu sefil hayatını unutup unutmaması değildir. Ayrıca eski Salih olarak artık kasabada bir mazisinin olmadığını da çok iyi bilmektedir. Asıl mesele kendisiyledir, kaybolan geçmişiyedir, demirci Salih'i bir türlü unutamayıştadır. Kendisini eski Salih'ten ebediyen koparan sağ kolunun

acıasını hâlâ hissetmektedir. Yaşadığı sefil hayattan kurtulabilmesinin tek yolu da, eski Salih olabilmesidir. Ama işe yaramaz sol koluyla bu artık mümkün değildir.

Ne kadar dağıtmış olsa ve anlamını henüz daha tam çözemese de, kasabada yeni yeni duyulmaya başlanan Kuvvâ hareketinden haberdar olan Salih, bir asker olduğu için kendisine yakın bulduğu, güvendiği ve Kuvvâ ile mutlaka bir bağlantısı olduğuna inandığı Haydar Bey'e ayrılırken içinde az da olsa bir ümitle işe yarayıp yaramayacağını sorar. Bir işe yarayabileceğini duymak ve sol koluna rağmen bir işe yaramak istemektedir. Bu yıpranmış gönle, her ne kadar aksini söylemeye çalışsa da, Haydar Bey için de Salih bu haliyle artık hiçbir işe yaramayacaktır.

Salih, tiksinilesi bir mahlûk olup çıktığını çok iyi bilmektedir; ancak memleket, din, iman adına bir şeyler yapabileceğine de inanmak istemektedir. Bundan da önemlisi bu değerler için kendisinin bir şeyler yapabileceğine inanılmasını beklemektedir. Ancak Haydar Bey'in nazarında bile artık hiçbir işe yaramayacağını çok iyi anlamıştır. Ona gelir ki sağ kolunun olmaması, içindeki bütün bu güzellikleri doyasıya yaşamasına ve onlar uğruna mücadele etmesine mani olan en büyük engeldir.

İhanet gecesine tanık olduktan sonra ikinci doğumunu yaşayan Salih, sol kolunu usta bir savaşçı gibi kullanmayı öğrenir. Sefil hayatından el etek çeker. Artık hazırdır. Şimdi kendisine ne yapması gerektiğini söyleyecek doğru insanı bulmalıdır. Doğru insanın Haydar Bey olduğuna inanan Salih, onunla konuşmaya karar verir. Yalnız onun sayesinde yeni bir hayata başlayabileceğinden emindir. Bu bağlamda Doktor Haydar Bey için, Campbell'ın, kahramanın yolculuğunda karşısına çıkan ve 'doğüstü yardım' olarak nitelendirdiği aşamadaki kişidir, denilebilir.

Yaşadığı değişimden sonra Doktor Haydar Bey'le görüşen Çolak Salih, ona Niko'yu ve Pontus Devleti'nin kurulması için Rumların yaptığı gizli toplantıyı anlatır; kendisinin de bir şeyler yapmak istediğini söyleyerek Doktor'un vereceği her hangi bir göreve talip olduğunu ifade eder. Henüz daha Salih'in sol kolunu usta bir şekilde kullandığından habersiz olan Haydar Bey, Salih'i Ali Emmi'ye yönlendirir ve selamıyla gidip Ali Emmi'ye her şeyi anlatarak ne derse onu yapmasını söyler. Böylece Salih, Kuvvâ'cılar arasında bir ulak olarak hizmet etmeye başlar.

Salih, Doktorun selamıyla Ali Emmi'nin yanın gider ve ondan aldığı haberi, Ağır Ceza Reisi'nin Ortaköy'de Kuvvâ'cılara karargâh olarak tahsis ettiği çiftlikte bulunan Haydar Bey'e iletir. Sol kolunu kullanmaktaki maharetini de orada gösterme imkânı bulur. Salih'in içi içine sığmamaktadır. Artık uçan kuşu bile vurabilecek çevikliktedir ve çiftlikteki askerlerle beraber artık Haydar Bey'in emrinde olacağını düşünmektedir. Salih gibi birisi için haber getirip götürmek çok basit bir iştir. Ancak Haydar Bey, Salih'in Akşehir'de bulunmasının kendilerine daha faydalı olacağı kanısındadır. Ona yaptığı işi hafife almamasını, aksine ne kadar büyük ve hayati önem taşıyan bir vazife üstlendiğini anlatmaya çalışır. Salih, eline bir parabellum alıp kurşun sıkamasa da, yine de mutludur; en azından bir iş yapmakta, bir işe yaramakta, kendisine güvenilmekte ve bir yere ait olduğunu artık bilmektedir. Haydar Bey de Salih'ten çok memnundur. Bir müddet sonra bir şekilde Haydar Bey'i ikna eden Salih, onun yanında kalmayı başarır ve '*artık çeteci Salih*' (s.216) olur.

Salih'in tükenmişliğinin ardından yaşadığı dirilişi, '*Analar zor doğurur Salih gibi bir yiğidi*' (t.r) diyerek ifade eden Doktor Haydar Bey, bu diriliş sonrası Salih'e elini uzatan ilk kişidir. O, Salih'in cephedeki azmini ve iradesini bilen birisi olarak onun ikinci doğumuyla başladığı yeni hayatının, en az eskisi kadar sağlam olacağına inanır. Bu inançla da ona güvenir ve onu

yalnızlığından kurtarıp hayatın içine sokar. Böylece onun, ne yapacağını bilmez bir halde tek başına kalmasına, kaybolup gitmesine, ikinci bir çıkmaza girmesine mani olur. Haydar Bey'in himayesiyle bir işe yarayacak olmanın mutluluğunu ve güven verebilmenin huzurunu duyan Salih, artık bir parçası olduğu Kuvvâ-i Millî'ye saflarında kendisini ispatlama imkânını bulur. Denilebilir ki, Haydar Bey sayesinde Kuvvâ hareketi güçlü bir nefer, Salih de bu hareket içinde itibarını kazanmış olur.

1.5.Ruziye:

Ruziye, Salih'in sevdiği kızdır. Salih'in evlilik hayalleri kurduğu Ruziye, Salih'i tamamlayacak, onu eş Salih, baba Salih yapacak olan diğer yarısıdır. Yani Ruziye, Salih'in eksik yönü olan animasıdır. Ancak Salih, cepheden çolak dönüşüyle kendisini ona artık bir eş olarak layık göremez ve kurduğu bütün güzel hayallerle birlikte sevdiği kızı da kalbine gömer. Ruziye, Salih'in hayata yeniden bağlanmasına, aşka layık olmanın bedensel bütünlükle değil, ruhsal olgunlukla sağlanacağını anlamasına ve onun bu olgunluğa ulaşabilmesine bizzat varlığıyla, sevgisiyle ve sözleriyle katkı sağlar ve böylece Salih'in değişim sürecinde etkili olan bir isim olarak karşımıza çıkar.

Cephede geçen üç yıl boyunca kasabaya, annesine ve Ruziye'ye geri döneceği günlerin özlemiyle yaşayan Salih, düşman hücumunu beklerken, bombardıman altında bile, ardında bıraktıklarına kavuşacağı ümidiyle hayatta kalmaya çalışır. Onu ayakta tutan, ona dayanma gücü veren hatıralarında canlandırdığı Ruziye olur. Ruziye de, Salih'in Arabistan'dan gönderdiği resmiyle yıllarca teselli bulur. Ancak Salih'in dönüşü, her ikisini de mutluluğa götürecek kapıyı açamaz. Bu dönüş, hayallerin ve güzelliklerin değil, acının ve ayrılığın başlangıcı olur. Salih için kurduğu hayalleri gerçekleştirmek, sevdiğine kavuşmak ve bir yuva kurmak artık imkânsızdır. Yarım bir insan olarak kendisine bile hiçbir hayrı olmadığına inanan Salih, bu haliyle Ruziye'yi hak etmediğini, diğer bir ifadeyle Ruziye'nin kendisi gibi işe yaramayan birisini hak etmediğini düşünür. Bu düşünceyle de, haber gönderip Ruziye'nin artık kendisinde bir sözü kalmadığını, kendisinden umudunu kesip istediği birisiyle evlenmesini söyler. Bu habere rağmen Ruziye, yine de Salih'in annesine bakmaya, evle ilgilenmeye ve Salih'i beklemeye devam eder. Salih'in yaşadığı sefil hayatı duydukça da ağlayıp kahrolur; ama bir gün mutlaka '*dürüst, mert, yiğit ve iyi mayanın arınıp yeniden doğacağına*' (t.r) bütün kalbiyle inanır. Bu inançla da, Salih kendisinden kopması, soğuması ve nefret etmesi için ne yaparsa yapsın, onu sevmekten ve beklemekten asla vazgeçmez.

Niko'nun ihanetini öğrendikten sonra Salih'in yeni bir insan olarak dirilişini, onun yeniden doğuşunu, Salih'in annesini muayene için gelen Doktor Haydar Bey'den öğrenen Ruziye, ümitlerinin boşa çıkmadığını görür ve bu defa yeni bir umutla Salih'in kendisine döneceği günü sabırla beklemeye başlar. Ama Salih, ihanet gecesinden bu yana geçen iki yıl içinde Niko'yla hesaplaşma arzusuyla yanmakta ve bir an önce intikamını almak istemektedir. Niko'nun peşine düşüşünün geriye dönüşü olmayacağına inanan Salih, yola çıkmadan önce Ruziye'yle helalleşme cesaretini bir türlü kendisinde bulamaz. Yarım kalmış bedeniyle Ruziye'nin karşısına çıkmak ve çürüyüş dönemindeki o rezilliklerini ona yeniden hatırlatmak istemez. Ona göre, Ruziye'nin karşısına çıkabilmek için tamamen arınmış olması gerekmektedir. Arınabilmesinin tek yolu da, Niko'dan intikamını almaktır. İntikamını almadıkça ona sevmek ve sevilmek haram gelir. Ruziye de Salih'le kendisini ayırmanın bu intikam hırsı olduğunun

farkındadır. Ne kadar kaçmaya çabalasa da Salih'in gözlerinde kendisine karşı bir eziklik duyduğunu, kendisini arındıramamanın verdiği bir utançla yaşadığını okuyabilmektedir.

Niko'nun peşine düşmeden önce Reis Bey'le helalleşen Salih, eve annesinin yanına gidip ona gideceğini söyler ve helallik ister. Bu sırada yandaki odadan konuşulanları duyan Ruziye, Salih'in vedalaşmaya geldiğini anlar. Odaya girdiğinde Ruziye'yi karşısında gören Salih, elindeki lambayı, Ruziye iğrençliğini iyice görsün diye yüzüne doğru tutar ve hiçbir şey diyemeden öylece durur. Ruziye ona gitmemesi için yalvarır, giderse hakkını helal etmeyeceğini söyler, yalvararak Salih'i yolundan döndürmeye çalışır ve Salih'in unutamayacağı, yol boyunca hatırlayacağı ve zaman zaman ikilemde kalmasına sebep olacağı sözleri söyler: *'Bir Niko'dan ne çıkar? Geberse ne olur, gebermese ne olur? Binlerce Niko var, onbinlerce Niko var Yunan ordusunda. Gitme.'* (t.r) Ama Salih, kimseye açıklayamadığı sebepler yüzünden gitmek zorundadır; kendisiyle barışabilmek için, ruhunun özgürleşebilmesi için, Hafızın oğlu demirci Salih adını Akşehir'de yeniden kazanabilmek için, Ruziye'nin yüzüne eskisi gibi bakabilmek için ve en önemlisi onun sevgisine layık olabilmek için gitmek zorundadır.

Trabzon'a vardığında kaldığı handa dinlediği Rum çetelerinin zulümlerine dair hikâyeler Salih'i dehşete düşürür. Öğrenir ki, yol boyunca gördüğü dağların etekleri hep bu çetelerle doludur. Her yerde devletin ve milletin malını yiyen Niko'lar vardır. Yine handa doğudan gelenlerin Ermeniler için söyledikleri de Rumların yaptıklarından farklı değildir. Etnik yapısı farklı da olsa her taraf Niko'larla doludur. Ama kendisi tek bir Niko'nun peşine düşmüştür. O an, Ruziye'nin *'Bir Niko'dan ne çıkar?'* (t.r) sözü kulaklarında çınlar. Niko'yu bir saplantı haline getirdiğini ve sırf kendi hesabı için onun peşine düştüğünü düşünür. Yaptığını bencillik olarak görür. Ruziye'nin gitme deyişini hatırlar ve geriye dönüp Haydar Bey'in kendisine vereceği, en basitinden de olsa, bir vazifeye daha faydalı olabileceğine inanır. Ruziye'nin gitme diyen sesi kulağında her çınladığında ikileme düşer, düşünmekle eş değer tuttuğu Ruziye'yi artık hatırlamak istemez. Onu her hatırlayışında geri döneceği korkusuna kapılır. Her düşündüğünde yolundan vazgeçeceği endişesini duyar. Bu nedenle Ruziye'yi düşünmemeli ve yine Ruziye için geri dönmemelidir. Ruziye'nin sevgisini hak edebilmesinin tek yolu budur: Niko'yu bulup ihanetinin hesabını sormak.

Uzun arayışlar sonunda Niko'yu bularak intikamını alan Salih, Akşehir'e döndüğünde en büyük mutluluğu Ruziye yaşar. Salih'in dönmesine hiç ihtimal vermeyen Ruziye, onu karşısında görünce gözlerine inanamaz. Ama Salih dönmüştür ve bu dönüşüyle o, Ruziye'nin sevgisine artık layık olduğunu da ispatlamıştır.

Salih, Niko'nun ihanetiyle gerçekleri görüp iç dünyasında yaptığı hesaplaşmalarla yeni bir Salih olarak hayata yeniden başlar. Kuvvâ içinde İstanbullu Hoca'yla birlikte millî mücadele yolunda büyük yararlılıklar gösterir. Çolaklığına rağmen, kendisini çevresine ispat etmiştir artık. Fakat bütün bunlar onun için yeterli değildir; içinde daima bir eksiklik vardır. Bu eksiklik, Ruziye'dir; onun varlığı, sevgisi ve sıcaklığıdır. Dolayısıyla Ruziye, Salih'in içinde duyduğu bu eksikliğini tamamlayacak ve onu kendi varlığıyla bütünleyecek olan ruhtur. Salih'in dönüşü, onun Ruziye'nin sevgisine layık olduğu, yani beden ve ruh olarak artık bütünleştiği anlamına gelmektedir.

1.6. Annesi Fatma Ana:

Fatma ana¹⁰, anne arketipinin aydınlık yüzünü temsil eden anne örneğidir. O, Salih'in hayattaki tek varlığıdır ve "erkek için anne en başından beri son derece simgesel bir karaktere sahiptir." (Jung, 2017: 41) Kendisi için çok özel ve yüce olan bu varlığın, kolunun ve yüzünün halini görünce büyük bir çöküntü yaşamayı, adeta yaşayan bir ölüye dönmesi, Salih'in kendisini suçlu ve ezik hissetmesine neden olur. Onun yaşayacağı değişimde, bu psikolojinin de etkisi büyüktür.

Savaş kaybedilmiş ve Salih memlekete dönüş yolundadır. Bindiği tren Akşehir'e geldiğinde trenden hiç inmek istemez. Bu geliş, geliş değildir çünkü. Kolu ve yüzü için söylenecek birçok söz, sorulacak birçok soru vardır. Hepsinden de acısı, dönmesini bekleyen annesinin, dönmeyeydi dedirtecek bir halde karşısına çıkacak olmasıdır.

Bir zamanlar beş çocuklu bir evin annesidir Fatma ana. Çok varlıklı olmasalar da mutlu bir hayatları vardır. Bütün dünyası çocukları ve evinden ibarettir. Kardeş gibi gördüğü komşuları, arkadaşları, ahiretliği vardır. Onlarla sık sık bir araya gelip sohbet eder, namaz kılar, ilahiler söylerler. Hepsi tarikat ehlidir. Henüz hiçbirini adı bilinmeyen yerlerde eşini ya da evladını şehit vermemiştir. Çocuklarını büyütüp onların mürüvvetlerini göreceklerdir. Zaman geçer, çocuklar büyür ve Fatma ana, üç kızını evlendirir. Artık zor günler de başlar, eski günlerin huzuru kalmaz olur. Cepheye gönderdiği büyük oğlu Ali, Çanakkale'de şehit düşer. Ardından kocasını kaybeder, dul kalır. Küçük oğlu Salih ise, çok uzaklarda, Arabistan Cephesinde savaşmaktadır. Savaşın sebep olduğu yoksulluk içinde kimi zaman komşunun getirdiği bir bulamaçla karnını doyurur, kimi zaman da yarı aç bir halde ayakta durmaya çalışır. Tek duası, Salih'in dönmesidir. Herkes gitmiştir; kızları gitmiş, Ali gitmiş, kocası gitmiştir. Bir tek dönebilecek olan Salih'tir. Evlenip yuva kuracak, ocağını şenlendirecek, torunlar verecek olan Salih'tir. Bu umutla geçen üç yılın sonunda nihayet Salih dönmüş ve bekleyiş artık bitmiştir.

Salih'i karşısında gören Fatma ana, büyük bir hasretle ve gözyaşları içinde oğluna sarılır. Salih'in sağ kolunun olmadığını fark edince de birdenbire donup kalır. Salih, anasını teselliye çalışsa da anası teselliyle avunacak halde değildir. Yüzünü fark ettiğinde ise büsbütün donuklaşır. O günden sonra Fatma ana artık hiç uyanamayan bir insan gibi yaşayacak ve herkes tarafından 'ara sokağın Fatmanım teyzesi, artık Deli Fadik' (s.24) olarak anılacaktır.

Salih dönmüştür; ama anasının bütün umutlarını da söndürerek dönmüştür. İhtiyar kadın, artık bir ölü gibi sessizdir, duyup duymadığı bile belli değildir. En fazla konuştuğu bir iki kelimedir, o da ısrarla sorulan sorulara cevap vermek için. Pencerenin önünde sessizce, gözlerini karşı dağa dikerek saatlerce oturur. Salih, anasının bu hale gelmesine kendisinin sebep olduğunun farkındadır. Annesinin Çanakkale'de şehit düşen ağabeyine mi yoksa kendisine mi çok yandığını düşünür. Sorunun cevabı kendisidir. İnsana benzemeyen bir yüzle ve özellikle de yarım bir bedenle yaşadığı için zaten kahretmektedir. Bir de anasının bu hali onu büsbütün perişan eder. Anasını ne kadar teselliye çalışsa da kâr etmez; çünkü sağ koluyla birlikte ilk önce kendisi hayattan kopmuştur. Bir taraftan yoksulluk, bir taraftan anasının hali, bir taraftan da içinde kopan fırtınalar Salih'e dayanılmaz acılar verir. Ama artık eski demirci Salih'in gücünü, sağ kolunu, geçen güzel günleri hatırlamamalı; sadece, ömrü beklemekle geçen bu dul ve ihtiyar kadını, anasını düşünmelidir. Ancak ne kadar çabalasa da bunu başaramaz. Geçmiş takılı kalır

¹⁰ *Küçük Ağa*'da Salih'in annesinin ismi Fatma, tefrika romanda ise Hatice olarak geçmektedir.

ve geçmişi hatırladıkça düşünceler altında ezilir, yolunu bulamaz. Sefil bir hayat sürmeye başlar; içer, kendini kaybeder, düşünmek değil unutmak ister. Niko'nun peşinde avunmaya çalışır. Cephedeyken Salih'indir diyerek annesinin satmadığı bahçeyi bile Niko'nun eniştesine satar. Bütün bunlar olup biterken anası hep sessizdir.

Salih, nasıl yanlış bir yolda yürüdüğünü ancak Niko'nun ihanetine tanık olduğu gece anlar. O gece çaresizce eve gelir ve hıçkırarak hıçkırarak ağlar. Anasının yapabildiği tek şey, onun saçlarını okşayıp 'Ağlama koçum' (s.89) demek olur. Hiç konuşmayan, yaşayıp yaşamadığı bile anlaşılmayan bu ihtiyar kadının bu sözü, Salih'i yıkar, kendisinden utandırır. Her türlü iğrençliğine rağmen o hâlâ anasının gözünde bir 'koç'tur. Ama Salih, kendisini bir koç olarak değil, adi bir mahlûk olarak görmektedir. Çünkü koç olmaya layık bir yürek, cesaret, dik duruş ve onur yoktur onda. Kendisinden iğrenir. Kararını verir ve layık olduğu hayatı yeniden kazanabilmek için Niko'nun peşine düşecektir. Böylece yeni bir hayata adım atan Salih, bambaşka bir insan olarak bambaşka bir yolda yürümeye başlar. Salih'in dirilişini, kendisini muayene için gelen Doktor Bey'den öğrenen Fatma ananın yüzü bu haberle ilk kez güler, sesi ilk kez şenlenir. Kendisine can veren bu haberi Ruziye de duysun, Salih'in ikinci doğuşunu bütün dünya işitsin ister.

Salih, Niko'yu bulmak için Trabzon'a doğru yola koyulacaktır. Gitmeden önce, gelişile hayata bağlayacağı ancak her haliyle hayattan kopardığı annesinden helallik almak diler. Annesi yine hiçbir şey duymaz gibidir. Gönlü gidişlerden yorulan kadın, Salih'e sadece gitme diyebilir. Salih, ısrarla annesinden helallik isteyince de bir daha göreceğine umudu olmadığı oğluna hakkını helâl eder. Geriye döneceğinden Salih de emin değildir, bu yol ölümüne gidiştir. Ama gitmelidir. Anasının yeniden koç Salih'i olabilmek için gidip intikamını almalıdır.

Yol boyunca Salih hep Niko'yu düşünür. Niko'yla beraber çocukluk günlerine gider. Niko'dan da öncesini, henüz yürümeyi öğrendiği yaşlarda annesinden öğrendiği bir ilahiyi hatırlar: '*Alim ne yatarsın, günlerin geldi.*' (t.r) Çanakkale'de şehit olan ağabeyi Ali gelir aklına. Onun kalkışı mümkün olmayan bir yatışta olduğunu, asıl kalkması gerekirken kalkmayan kendisi olduğunu düşünür. Bu düşüncelerle Niko'yla beraber çürüttüğü günlerin hesabıyla yanar. Onu bir an önce bulma hırsına kapılır. Yolda karşılaştığı aksilikler, hedefine ulaşmasına mani olacak diye korkar. Yine annesinin çocukken kendisine söylediği bir sözü daha hatırlar: '*Sen bi kere niyet et, başla da, gerisini Allah getirir.*' (t.r) Bu hatırlayışla biraz teselli bulur. En azından yola çıkmaya niyet etmiştir. Gerisi nasip işidir.

Niko'yu bulup da onu öldüreceği an, Salih'in dilinde yine annesinden öğrendiği o ilahi vardır: '*Alim ne yatarsın, günlerin geldi.*' (t.r) Artık yatmamaktadır, zamanı gelmiştir ve yüreğindeki bütün sevgiler adına Niko'ya kendisinden çaldığı bütün güzelliklerin ve ihanetin bedelini tek kurşunla ödetir.

Fatma ana, çocuklarının mutluluğuyla gülen, onların hüznleriyle ağlayan tam bir Anadolu kadınıdır. Vefakâr ve cefakârdır. Hayattaki tek varlığı Salih'tir. Savaşın sebep olduğu yoksulluğa ve hasrete, bir gün Salih'e kavuşacağı ümidiyle sabreder. Tek hayali, Salih'in evlenip kendisine torun vermesidir. Ama Salih'in kolsuz ve parçalanmış bir yüzle dönüşü, onu bu hayalinden, dolayısıyla da hayattan koparır. Yaşayan bir ölüye döner adeta. Salih, annesinin bu haline kendisinin sebep olduğunun farkındadır. Annesinin de çok istediği Ruziye'yle evlenemeyecek ve bu ihtiyar kadına torun sevdiremeyecektir. Bu çaresizlik altında ezilir, kendisini suçlu hisseder. Yaşadığı sefil hayatla da annesine layık olmadığını düşünür. Sevgiyi

hak edebilmek, sevmek ve sevilme, yarım kalışıyla çöküşüne sebep olduğu anasına bu haliyle de yiğit olduğunu gösterebilmek adına hayatına yeni bir yön verir. Kendisinin cephede, annesinin de cephe gerisinde kaybettiği bütün güzel günlerin, hayallerin ve umutların, yaşadıkları yokluğun, duydukları acının hesabını sormak ve ihanetinin bedelini ödetmek için Niko'nun peşine düşer; intikamını alır. Böylece önce kendine, sonra da anasına eskisi gibi koç Salih olduğunu ispat eder. Diyebiliriz ki, annesi olarak Salih'i dünyaya getiren Fatma ana, bizatihi varlığıyla onun ikinci doğumunu da gerçekleştirmesinde etkili olan önemli bir isimdir.

2.Semboller Dünyasına Yansıyan Kişiler: Çolak Salih'in Rüyası

Rüyaları, “bilinçaltının belirli andaki durumunun ani ve simgesel bir özsunusu” (2001: 182) olarak değerlendiren Jung, kişinin kendisini fark etmesinde rüyaların önemli bir etkiye sahip olduğunu söyler. Ona göre, rüyalar, “uyanık durumumuzdaki yaşamımızdan kopuk bir olay değildir. (..) bilinçle düş arasında sıkı bir nedensellik bulunur.” (2001: 195) Tarık Buğra da, “gerçekler olmasaydı ve gerçekler bütün olarak kavranabilseydi rüya görmezdik, rüya olmazdı” (1992: 172) der. Gerçeklerin algılanmaması, görmezden gelinmesi ya da ötelenmeye çalışılması, bilincin bir kaçış oyunu olsa da, bir zaman sonra bu kaçış serüveni rüyalarla son bulur. Çünkü rüyalar aracılığıyla “bilinçaltı, bilincin kıyılarına bir yığın şey bırakır.” (Jung, 2001: 65) Öyleyse bilinçaltında bastırılan her şeyin, rüyalarda bir takım görüntülerle bilince taşınması, “bilinçdışı ruhtan gelen bir iletişim, bir bildiri” (Jung, 2001: 54) olarak düşünülebilir. Bu bildirinin yorumlanabilmesi de kişinin hayatıyla ilişkilendirilerek yapılabilir. Salih'in Niko'nun peşine düştükten sonra gördüğü rüya da, onun bilinçaltında bastırıldığı duygu ve düşünceleri görmesi, diğer bir ifadeyle kendisini tanınması açısından önemlidir. Salih, rüyasında kendi gölgesiyle yüzleşir. “Gölge, rüyalarda aşağılık veya çok ilkel bir insan şeklinde, hoş gitmeyen niteliklere sahip ya da hoşlanmadığımız birisi olarak ortaya çıkar.” (Fordham, 1983: 66)

Niko'ya yaklaşmanın mutluluğu içinde İnebolu'da konakladığı gece başını yastığa huzurla koyan Salih, uykusunda bu huzurdan çok uzak bir rüya görür. Gördükleri rüyadan ziyade büyük bir kâbustur:

Salih'in sağ kolu gibi artık sol kolu da yoktur. Sanki yememeye ve içmemeye mahkûm edilmiş gibidir ve bir bebek gibi küçülmüş, kundağa sarılıp sarmalanmıştır. Bağırmağa çalıştıkça çıkardığı ses, bir bebeğin ağlama sesi gibidir. Çırpınışları annesine sesini duyurabilmek içindir, ama bütün çabaları boşunadır. Hırıltılar içinde boğulmak üzeredir. Bu debelenişlerle uykuyla uyanıklık arasında kalan, şuuru yarı açılan Salih, bir karabasanın üzerinden bir gölge gibi kayıp geçtiğini hisseder. Gördüğü rüya, bu karabasanla birlikte daha da korkunçlaşır. Artık iğrenç bir yaratığa dönüşmüştür ve en acısı da, kendisi bu iğrençliğine annesinin ve Ruziye'nin gözleriyle tanık olmaktadır. Salih'in çirkinliğini gören Ruziye, saçını başını yolup dağların tepelerin ardına, ormanların derinliklerine kaçarak yok olup gitmiştir. Annesi ise gördüğü bu çirkinlik karşısında yüreğine inmiş ve ölmüştür. Annesinin cenazesini Salih'in Akşehir'de sevip saydığı ölülerle diriler kaldırmakta, namazını da İstanbullu Hoca kıldırılmaktadır. Fakat annesi mezara indirilirken birden doğrulur ve gözleriyle Salih'i aramaya başlar. Bu arada Reis Bey, annesinin birilerini ve bir yeri görmesine engel olmak istercesine onun önünde durmaktadır. Reis Bey'in annesinin görmesine mani olmaya çalıştığı yerde Niko ile iğrenç bir yaratık haline dönüşen Salih vardır. Salih'i görmesiyle '*Haram olsun südüm sana.*' (t.r) diye bağırın annesinin sesi, bütün dağda ve taşta yankılanır. Bir anda çıldıran Salih, bütün bu olanlara sebep bir suçlu arar; oç alma hırsıyla dolar, oç alamazsa böyle kalacağını, anasının sütünün kendisine ebediyen

haram olacağını ve büsbütün iğrençleşip taş kesileceğini sanır. Bu düşüncelerle birden çıldırmış bir halde Niko'nun üzerine atılır. Artık kendisini bebek olarak gördüğü o Salih değildir, birden devleşmiş ve iki kolunun da olmamasına aldırmadan dişlerini Niko'nun gırtlığına geçirmiştir. Yüzüne kanlar fişkırmaktadır. Ama bu kanlar, kan değildir; ab-ı hayattır. Bu suyla Salih, hayat bulur, arınır; mezarlık da bu suyun hayat veren gücüyle canlanır. Etraf birden görülmemiş bir güzelliğe bürünür, her taraf yeşilliklerle ve çiçeklerle bezenir. Bu muazzam tablo içinde billur ırmaklar arasında savaş öncesinin demirci Salih'leri ve Niko'ları gezinmektedir. Salih de değişmiştir; artık sağ kolu yerindedir, yüzü düzelmiş, savaş öncesinin Salih'i geri gelmiştir. Bu uçsuz bucaksız güzellikler arasında, kendisine ait bir köşede tel çerçeveli gözlükleriyle Ali Emmi'yi görür ve ona sağ kolunun yeniden çıktığını söyleyerek duyduğu mutluluğu haykırır. Ali Emmi'yi iki koluyla kucaklamak için atıldığında ise birden cam bir duvara çarpar ve yüreğinde tarif edilemez sancılar, acılar duymaya başlar. Ne olduğunu anlayamaz ve Ali Emmi'den yardım ister. Ali Emmi hüzünle gülümseyerek o her zamanki üslubuyla ona yanlarına gelemeyeceğini söyler. Birden Ali Emmi'nin bulunduğu yerde, onun 'biz' dediklerinin arasında daha önce hiç tanımamasına rağmen o an kanının kaynadığını hissettiği insanları, Mülazım Cezmi ile Arabistan'da şehit verdiği silah arkadaşlarını görür. Anlar ki, orası cennettir. Ali Emmi'yi gördüğüne göre kendisi de ölmüştür; ama Ali Emmi'nin yanına gidememekte, yani cennete girememektedir. Büyük bir hırsıyla neden cennete giremediğini anlamaya çalışır. O an Ali Emmi'yi kucaklamaya çalışırken çarptığı camda Niko'nun resmini görür, o cam Niko'dur ve o an cenneti kendisine haram edenin Niko olduğunu anlar. Bu dehşetli gerçek karşısında çıldıran Salih, çırpınarak gördüğü bu kâbustan uyanır. Bir an nerede olduğunu, hangi zamanda yaşadığını idrâk edemez. Ama yüreğinde Ali Emmi'ye kavuşma hırsı vardır.

Salih bu kâbusu Trabzon'dan ayrılıp Niko'ya çok yakın bir köyde konakladığı gece ikinci defa görür. Ali Emmi, yine cennettir ve kendisi de ona kavuşabilmek için iki kolunu açmış ona doğru gitmektedir. Ama yine onu kucaklayamaz; iki kolu birden kopar ve aynı çirkinliğine, iğrençliğine geri döner.

Gerçek dünyadan ayrı, ancak ona bağlı farklı bir boyutta hayat bulan bu rüya âlemi, Salih'in cepheden döndükten sonraki iki yıllık hayatının bir özetidir. İki yıl boyunca ruhsal anlamda yaşadıkları, rüya âleminin gerçekliği içinde somutlaşmıştır. Yani onun bilinçaltında bastırıldığı bütün duygu ve düşünceler uyku anında bir kâbus olarak bilince çıkmıştır. Öte yandan, gördüklerinin bir rüyadan da öte kâbus olması, onun ruhunun derinliklerinde çektiği ızdırabın şiddetini de ortaya koymaktadır. Jung, rüyaları "ruhun en karanlık, en gizli köşelerine yerleşmiş dar bir kapı" (2001: 49) olarak nitelendirir. Bu kapının girişi, "sayısız önyargılar, yan tutmalar, düşünceler (ve) korkular(la)" (Jung, 2001: 59) kapalıdır. Salih'in kendini görmesine mani olan bu engeller, Niko'ya çok yaklaştığı bir anda, bilinçaltının derinliklerindeki o dar kapıdan geçerek rüya yoluyla su yüzüne çıkar.

Salih'in cepheden dönüşü ile Niko'nun peşine düşüşü arasındaki sürecin bilince taşındığı bu rüya, şöyle açıklanabilir:

Cepheden tek kolla dönen Salih, sağ kolunu kaybetmiş olmanın verdiği ızdırapla, hayata yeniden tutunma adına hiçbir şey yapmamakta, sol kolunun varlığını önemsememekte ve bu haliyle de sanki iki kolunu kaybetmiş gibi davranmaktadır. Sol koluyla da bir şeyler yapabilecekken yaşadığı bu psikoloji onu kendi gözünde küçültmüş, kendisini işe yaramaz bir

insan olduğunu düşündürmüştür. Sanki bir bebek gibi aciz ve bakıma muhtaçmış gibi davranmaktadır. Sağ kolunun olmayışını bir saplantı haline getirip bunu dillendirmesi ise bir bebeğin çıkardığı garip sesler gibi kulağa anlamsız gelmektedir. Çünkü devletin ölüm kalım savaşı verdiği bir dönemde bir kolun derdine düşmek akıl işi değildir. Dolayısıyla sesini duyurmak ve içindeki acıyı anlatmak için ne kadar feryat edip çırpınsa da boşunadır. Ağlayışlarını önce annesine duyurmak ister; ancak annesi cepheden dönen oğlunun halini görünce akli donmuş, hiçbir şey anlamaz olmuştur. Ayrıca başta Ali Emmi olmak üzere bütün kasaba halkı da bu anlamsız ve boş çırpınışların hiçbir haklı tarafını göremezler.

Salih'in, karabasanın gelişyle daha da çirkinleşip korkunç bir hal alması, onun sefil hayata sürüklenişidir, Niko'yla başlayan çürüyüş dönemidir. Kendini yok etmek istercesine içip dağıtması, onu en çok seven annesini ve Ruziye'yi perişan etmiştir. Onlar için onun bu hali, çolak kalıftından ve yüzündeki yaradan da öte bir çirkinliktir. Bu çirkinlik zaten kendisini Ruziye'ye layık hissedememesinin sebebidir ve bu çirkinliğin sürmesi halinde de Ruziye'yi ebediyen kaybedecektir. Cepheden perişan haldeki gelişyle adeta aklını kaybeden hasta annesi, onun bir de bu kokuşmuş hayatını kaldırabilecek güçte değildir. Annesinin rüyadaki ölümü, onun zaten yaşayan bir ölüden farkı olmadığını ifadesidir. Öte yandan anne ile özdeşleşen vatan anlayışı üzerinden düşünülecek olursa annesinin cenazesi, genelde bütün bir millet hayatı, özelde ise Akşehir olarak yorumlanabilir. Cenazede, kasabanın ileri gelenleriyle Kuvvâ'cılarının bir arada olması da, Akşehir'in kurtuluş mücadelesinde Kuvvâ-i Milliye'nin safında yer aldığını göstermektedir. İstanbullu Hoca da bu grubun arasındadır; çünkü o, her ne kadar Küçük Ağa adıyla henüz doğmamışsa da, hakkında çıkan vur emri sonrasında kaçışı sürecinde Kuvvâ'nın verdiği haklı davayı anlamıştır. Bu karede, sadece Salih cenazede/Akşehirililerin arasında değildir, o bu topluluğu uzaktan izlemektedir; çünkü henüz daha ikinci doğumunu gerçekleştirmemiş ve Kuvvâ saflarında yerini henüz almamıştır.

Annesinin mezara indirilirken dirilmesi, sönmeyen bir umudun ifadesidir. Her ne kadar sefil bir hayat sürse de Salih'in kendi gerçeklerinin farkına varacağı ve bir diriliş yaşayacağına göstergesidir. Ama bu umut boşa çıkarılırsa emdiği süt gibi yaşamak da ona haram olacak; çünkü bütün bir milletin vebali üzerinde kalacaktır. Annesinin bütün milletin adına da haykırdığı 'Haram olsun südüm sana' cümlesi, onun kendisinden beklenen sorumluluğu artık alması gerektiğinin işaretidir. Bu sözün kulak zarını delip benliğini darmadağın edişi, onun Niko'nun ihanetine tanık oluşuyla yaşadığı büyük şoktur. Onun bu şokla uyanışı, yaşananların tek sorumlusu olarak Niko'yu suçlu görüşü ve intikam peşine düşüşü, kendisinden beklenen sorumluluk bilincine eriştiği, kendi gerçekleriyle yüzleştiği sürece işaret eder. Artık dirilmiştir, bu dirilişle hayata tutunmuş ve sol kolunu usta bir savaşçı gibi kullanmaya başlamıştır. Artık bir bebeğin aciziyeti yoktur onda, tek koluyla devleşmiştir.

Gerçekte sol kolunun olmasına rağmen, rüyada iki kolunun da olmaması ve bu haliyle Niko'nun üzerine atılması, onun bilinçaltında yatan şu gerçeği gösterir: İntikamını alabilmek için hiçbir şey, kendisinin bile, artık kendisine mani olamayacak, ne kadar kötü şartlarda olursa olsun, sonu ölüm dahi olsa intikamını mutlaka alacaktır. Üstelik iki kolu olmadan Niko'nun gırtlığına dişlerini geçirmesi, ona duyduğu öfkenin boyutunu göstermesi yanında Niko'yu hayatta kalma ihtimali bırakmayacak bir şekilde öldüreceği, ona yaşam hakkı tanımadığı anlamına gelir. Niko'yu öldürürken yüzüne fişkıran kanlar ise, onun için bir leke değil, zaferinin işaretleridir. Canına can katan, hayat bahşeden, ruhunu arındıran ve huzura kavuşturan ab-ı hayat suyudur.

Bu ölümsüzlük suyu, sadece kendisini değil mezarlığın, mezarlığa dönen bütün yurdun da can bulmasına vesile olur. Nitekim Salih'in Niko'dan intikamını aldığı gün, Sakarya Zaferi de kazanılmıştır. Niko'nun/düşmanın yok edilmesi, onun savaş öncesinin Salih'ine yeniden dönmesine sebep olduğu gibi iki kolunun da tekrar yerine gelmesi eski güzel günlerin geri geleceğine, bireysel ve toplumsal anlamda yeni başlangıçların yaşanacağına işarettir.

Rüyada özellikle Ali Emmi'yi görmesi ve onunla konuşması, bu yaşlı ihtiyarın onun hayatında çok önemli bir yere sahip olmasındandır. Ali Emmi onun için bir rehberdir. Onun yolunu bulmasında ve özellikle sağ kolunun olmayışı nedeniyle yaşadığı ızdırabın ne kadar anlamsız olduğunu anlamasına yardımcı olmuştur. Ancak bilinçaltına yerleşen bu acı, rüyada Ali Emmi'ye kolunun olduğunu göstertmek ve söyletmek istemiştir. Ali Emmi zaferi göremeden ölmüştür ve o Salih için cennettir, Arabistan'da şehit verdiği silah arkadaşlarıyla birlikte. Onu kucaklamak isteyip de kucaklayamaması, aralarındaki camın buna mani olması, bu camın Niko olması, onun Niko'yu ortadan kaldırmadıkça, vazifesini yerine getirmediği, kılavuzuna kavuşamayacağı, cennete giremeyeceği anlamına gelecektir. İki kolunun yeniden kopması ve aynı çirkinliğine yeniden dönmesi, sorumluluğunu yerine getirmediği içindir. Bu sorumluluk yerine getirilmediği de, ne iki kolu olacak, ne iğrençliğinden kurtulacak, ne de Ruziye'ye, annesine ve Ali Emmi'ye kavuşabilecektir. Kurtuluşu için Niko'yu öldürmekten başka hiçbir bir yolu yoktur.

Salih'in komplekslerinin, korkularının ve endişelerinin bir takım sembollerle somutlaştığı bu rüya, onun iç dünyasının gizli köşelerine ışık tutan bir projektör gibidir. O, sağ kolunun olmayışının ezikliğini, annesine ve Ruziye'ye layık olamamanın korkusunu ve Niko'dan intikamını alamayacak olmanın endişesini duymaktadır. O, bilinçaltına bastırıldığı bütün bu gerçekleri, bu semboller dünyasında, içindeki yabancıyla görür. Jung, herkesin içinde yüzünü tanımadığı bir yabancı olduğunu, bu yabancıyla bizimle rüyalar vasıtasıyla konuştuğunu ve yaptığı uyarılarla bize yol gösterip bizi çıkmazlardan kurtardığını söyler. (2001: 48) İçindeki yabancıyla kendisini seyreden Salih de, içinde bulunduğu çıkmazdan, bilinçaltına ittiği bütün korku, endişe ve komplekslerinin baskısından Niko'yu öldürmek suretiyle kurtulacağını anlar. Bununla birlikte, rüyadaki semboller, sadece Salih'in gerçeklikleriyle ilgili değildir. Bu görüntülerin arkasında ölüm kalım savaşı veren bir milletin hayatı da saklıdır. Dolayısıyla Salih, ruhunu özgürleştirmeyi başardığında bir milletin kurtuluşunu da müjdeleyecektir.

3.Çolak Salih'in Uyanışı Bir Milletın Dirilişı

Küçük Ağa, Küçük Ağa Ankara'da ve Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor romanlarında Çolak Salih'in yaşadığı değişim süreci/bireyleşim yolculuğu, yeni bir devletin oluşum macerasıyla paralel bir şekilde ele alınmaktadır. Salih, Demirci Salih olarak devletin güçlü ve ihtişamlı dönemlerinin, Çolak Salih olarak da savaş sonrası parçalanmış, artık gücünü kaybeden, kolu kanadı kırılan, ihanete uğrayıp bağrından hançerlenen Osmanlı Devleti'nin sembolüdür. Dolayısıyla Salih'in uyanışı, Türk milletinin dirilişini simgelemektedir.

Çolak Salih'in bir kahraman olarak yolculuğu, Tarık Buğra'nın "toplumun kaderini insanda gördüm." (1995: 190) cümlesiyle özetlenebilir. Edebî bir form içinde verilen bu mesaj, "evrensel insan olarak yeniden doğ(an)" (Campbell, 2010: 31) Çolak Salih'in şahsında ifadesini bulur. Küçük Ağa karakterinden ziyade Çolak Salih karakterini daha çok sevdiğini söyleyen Tarık Buğra da, Salih karakterinin ifade ettiği önemi ve temsil ettiği değeri şöyle ifade eder:

“Çolak benim için Osmanlı İmparatorluğu’nun simgesi olmuştur. Ve ben, onun uyanışında zafer’in gerçek anlamını bulmuşumdur. O bedeni Osmanlı, o ruh yapısını da ‘devlet’ler kuran millet gibi gördüm.” (1995: 197)

Namık Kemal’in *Hürriyet Kasidesi*’nde geçen:

Hakîr olduysa millet şanına noksan gelir sanma,

Yere düşmekle cevher sâkit olmaz kadr u kıymetten

mısraları, *Küçük Ağa, Küçük Ağa Ankara’da* ve *Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor* romanlarında, türün sunduğu imkanlar ölçüsünde, kurgu dünyasında ifadesini bulur. Şöyle ki; I. Cihan Harbi’nden yenik çıkan Osmanlı Devleti, imzalanan Mondros Mütarekesi’yle siyasî varlığını sürdürüyor görünse de, artık altı asır dünyaya hükmeden bir güç olmaktan çıkmıştır. İngilizler, devletin elini kolunu bağlamıştır. Devlet gibi millet de perişandır. Yapılan işgallerle millet hakir görülmekte, şanına dil uzatılmakta, değerleri ayaklar altına alınmaktadır. Ancak bütün bunlara rağmen milletin özündeki cevher, değerinden hiçbir şey kaybetmeden aynı saflığıyla durmaktadır. Verilmeye başlayan Kurtuluş mücadelesi, milletteki bu cevherin ortaya çıkışıdır. Kuvvâ-i Milliye hareketi de, Anadolu’dan açılan sancağın, diriliş hareketinin adı olur. Aynı şekilde, Salih de, savaş sonrası her şeyini kaybetmiş, aşağılanmış, hakir görülmüş bir çolaktır. Onun elini kolunu bağlayan, onu küçümseyen ve sırtından vuran ise Niko’dur. Ama o da, özündeki cevherle ayağa kalkmayı başarmış ve yeni bir diriliş yaşamıştır.

Niko, yıllarca Osmanlı Devleti’nin sancağı altında Türklerle bir arada kardeş gibi yaşayan ancak devletin I. Cihan Harbi sonrasında can çekişmeye başlamasıyla devlete başkaldırıp ihanet eden Rum azınlığın romandaki temsilcisidir. Niko ve Salih’in dostluğu, devletin bütün tebaası arasında yüz yıllar boyunca yaşanan huzur ve birliğin ifadesidir. Ancak bu huzur, büyük bozgun (I. Cihan Harbi) sonrası Pontus Devleti kurma emelleriyle Niko’nun (azınlıkların), Çolak Salih’e (Osmanlı Devleti’ne) yaptığı ihanetle bozulur. Bu ihanetle sarsılan Çolak Salih (Türk milleti), yeni bir uyanışla ve dirilişle (Kuvvâ-i Milliye hareketiyle) kurtuluş mücadelesine başlar ve Niko’nun ihanetinin hesabı alınarak (Yunan’ı bozguna uğratarak), büyük bir zafer (Sakarya Zaferi) elde eder. Böylece dışarıdan işgal güçlerinin, içeriden de azınlıkların yıkmaya çalıştıkları devlet, elde edilen bu zaferle birlikte küllerinden yeni bir ruhla yeni bir doğum yaşar.

Sonuç

Gerçek hayattakinin aksine pek çok ayrıntıdan soyutlanmış olarak okura sunulan kurgu dünyası, esas itibarıyla, insan ve insan tecrübesini konu edinir. Birkaç kişinin öyküsünün anlatıldığı romanlarda görünür kılınan bütün unsurlar, insanın macerasını ortaya koymakla işlevsellik kazanabilirler. Çolak Salih’in değişim/bireyleşim süreci üzerinde durulan bu çalışmada da, romanın bütün unsurlarının organik bir bütünlük içinde Salih’in yeni bir karakter olarak ortaya çıkmasında ayrı ayrı işlevsel birer nitelik taşıdığı görülmektedir.

1919-1922 yılları arasındaki dönemin anlatıldığı *Küçük Ağa, Küçük Ağa Ankara’da* ve *Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor* romanlarında, geriye kırılmalarla birlikte Salih karakterini bir bütün olarak tanırız. Onun çocukluğuna, gençliğine, askerlik dönemine, aşkına, annesine, hayallerine, umutlarına, Niko ve kasaba halkı ile olan ilişkilerine, sevdiklerine, cepheden dönüşüne, sefil hayatına, yaşadığı çatışmalara, kin ve nefretine, korkularına, endişelerine, verdiği mücadeleye, kendisiyle yüzleşmesine, uyanışına, dirilişine, Niko’nun peşine düşüşüne, intikamını almasına tanıklık ederiz. Bununla birlikte Damat Ferit’in ihanetine, savaş sonrası kurtuluşun Padişahın

eliyle mi yoksa yeni yeni duymaya başladıkları Kuvvâ-i Milliye ile mi gerçekleşeceğini bilemeyen bir milletin yaşadığı büyük çatışmaya da şahit oluruz.

Komplekslerinin mahkûmu olan ve yaşadığı toplumun gerçeklerine kör bir gözün penceresinden bakan Salih'in, gözündeki perdeyi kaldıran ve böylelikle onun değişim sürecini başlatan temel olay, Akşehirli Rumların devleti yıkmaya yönelik yaptıkları ihanet çalışmalarıdır. Salih'in bu ihanet çalışmalarına tanık oluşu, onun çatışma yaşamasına, kendisiyle yüzleşip hesaplaşmasına, bu hesaplaşmayla yaşadığı toplumun gerçeklerini idrak etmesine ve kendisinden beklenen sorumluluk bilincine erişmesine, bu bilinçle kendisini gerçekleştirmesine ve nihayetinde de aynı bedende yeni bir ruh olarak doğuşuna sebep olur. Bu olay, Çolak Salih'in hayatını öncesi ve sonrası olarak ikiye ayıran en keskin çizgidir.

Çolak Salih'in yaşadığı değişimde etkili olan isimler, Ali Emmi, Niko, Vasil, Doktor Haydar Bey, Ruziye ve annesi Fatma Ana'dır. Osmanlının Rum tebaasından olan Niko ve Vasil dışındaki isimler, Salih gibi Akşehirlidir. Cepheden döndükten sonra bilge kimliğiyle Salih'i kendisine getirmeye çalışan Ali Emmi, onu sözleriyle etkiler. Aşağılamaları ve hakaretleriyle Salih'i silkelemeye çalışan Ali Emmi, kimi zaman da yumuşak üslubuyla ona yol göstermeye çalışır. Ali Emmi gibi Salih'e yol göstermeye çalışan diğer bir isim de, Doktor Haydar Bey'dir. Yaşadığı değişim sonrası Salih'in elinden tutan, ona verdiği görevlerle ve değerle özgüvenini yeniden kazanmasına yardım eden Doktor Haydar Bey, Salih'in Kuvvâ içinde hayata yeni bir başlangıç yapmasına da vesile olur. Çocukluk arkadaşı Niko ise özelde Salih'e, genelde devlete ihanet etmesiyle Çolak Salih'in göremediği, sezip de kabullenemediği gerçekleri idrak etmesini sağlar. Azınlıkların içerde devlet aleyhine ne hesaplar yaptıklarına Niko'nun sözleriyle şahit olması, Salih'in yaşayacağı değişime etki eden en önemli sebeptir. Aynı şekilde kendisini Osmanlı olarak tanımlayan ve devletin yanında yer alan Vasil'in sözleri ve eylemleri de Salih'in gözünün açılmasına sebep olur ve Niko'nun peşinde hayatını çürütmenin pişmanlığını duyar. Sevdiği kız Ruziye'ye layık olamama duygusu ve bu duygunun sebep olduğu eziklik de Salih'in değişiminde önemli bir etkidir. Ruziye, Salih'i ruhen tamamlayacak olan diğer yarıdır ve ona ruhen layık olabilmek için de Salih'in değişmesi gereklidir. Yıllarca yoksulluk ve kimsesizlik içinde yolunu gözleyen annesi Fatma ananın cepheden yarım bir insan olarak dönmesinden sonra adeta aklını yitirmesi ve bu duruma kendisinin sebep olduğunun bilmesi de Salih'in değişim sürecine etki eden unsurlardan biridir. Annesini hayata bağlayabilmek için her şeyden önce kendisinin hayata tutunması; bunun için de yeni bir başlangıç yapması gerektiğinin farkındadır. Ancak o zaman eskisi gibi annesine layık olabilecek ve annesinin kurduğu düşleri gerçekleştirebilecektir.

Çolak Salih'in değişim süreci Türk milletinin de uyanış sürecidir. Onun yaşadığı bu sancılı süreç, Kuvvâ'nın kasabadaki gücünün artmasına paralel gelişir. Değişim sürecini tamamlayarak yeni bir karakter olarak doğan ve kendisinden beklenen sorumluluğun bilincine varan Salih, bu sorumluluğun gereği olarak ihanet içerisinde olan Niko'nun peşine düşer. Onun Niko'yu bularak öldürmesi, Milli Mücadelenin kazanılmasıyla aynı süreçte gerçekleşir. Salih milleti adına intikamını alır, Kuvvâ-i Milliye de Sakarya galibiyetiyle Pontus devleti kurma emellerini boşa çıkarır. Zafer, Salih'in sevdiklerine ve onuruna yeniden kavuşması, Türk milletinin de küllerinden yeni bir devlet kurma sürecine başlamasıdır.

Kaynakça

- Buğra, T. (1984). “Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor”. *Tercüman*. 15 Mayıs-5 Temmuz.
- Buğra, T. (1984). “Küçük Ağa ve Devamı İçin Birkaç Söz”. *Tercüman*. 15 Mayıs. s.7.
- Buğra, T. (1995). *Politika Dışı*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Buğra, T. (1998). *Küçük Ağa*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Campbell, J. (2010). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Fordham, F. (1983). *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Say Yayınları.
- Harvey, W. J. (1988). “Romanda Sosyal Ortam (The Human Context)”. *Roman Teorisi*. (Haz. Philip Stevick). (Çev. Sevim Kantarcıoğlu). Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Jung, C. G. (2001). *İnsan Ruhuna Yöneliş*. Ankara: Say Yayınları.
- Jung, C. G. (2017). *Dört Arketip*. (Çev. Zehra Aksu Yılmaz). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kantarcıoğlu, S. (1988). *Türk ve Dünya Romanında Modernizm*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kaplan, M. (1976). “Ziya Gökalp ve Yeniden Doğma Temi”. *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*, İstanbul: Dergâh Yayınları. s.518-534.
- Korkmaz, R. (2015). “Arketipsel Sembolizm Açısından Dede Korkut Anlatılarındaki Yüce Birey ve Alp-Bilge Tipi”, *Yazınsal Okumalar*. İstanbul: Kesit Yayınları. s. 23-33.
- Moran, B. (2017). *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Shroder, M. Z. (1988). “Edebî Bir Çeşit Olarak Roman”. *Roman Teorisi*. (Haz. Philip Stevick). (Çev. Sevim Kantarcıoğlu). Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Tarakçı Gül, G. (2011). *Tarık Buğra'nın Türk Tarihinde Kuruluşu Konu Alan Romanlarındaki Başkışilerin Yaşadıkları Değişim Olgusu*. (Basılmamış Doktora Tezi), Samsun.
- Tarakçı, G. (2017). “Tarık Buğra'nın Tefrika Halinde Kalan Romanı-Küçük Ağa'da Yarım Kalan Şanlı Tokadın Hikâyesi: Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor”, *Littera Turca*, Volume:3, Issue:2, s.120-130.
- Tekin, M. (2018). *Doğumunun Yüzüncü Yılında Tarık Buğra İtaatsiz Bir Taşralının Entelektüel Portresi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Tobias, R. B. (1996). *Roman Yazma Sanatı*. (Çev. Mehmet Harmanlı). İstanbul: Say Yayınları.
- Tökel, D. A., “Niyet Bağlamında Kurmacayı Okumak: Yazarın Niyeti Romanın Oluşumu”. *Hece Türk Romanı Özel Sayısı*, S.65/66/67, Y.6, Mayıs-Haziran- Temmuz 2002, s.202-239.
- Yılmaz, E. B. (2010). “Çolak Salih'in Kendisiyle Savaşı ve Niko'da Somutlaşan Düşman”. *Roman Kahramanları*. Ekim-Kasım-Aralık. S.4, s.114-119.